

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Sandra Kent

Edukologijos magistratūros studentė

MOKINIŲ NEFORMALIOJO UGDYMO KOKYBĖS VALDYMAS

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Felicija Ivanauskienė

Šiauliai, 2011

Darbas originalus..... Sandra Kent
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	4
SAVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	6
ĮVADAS.....	8
1. MOKINIŲ NEFORMALUSIS UGDYMAS IR JO KOKYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI.....	13
1.1. Neformaliojo ugdymo samprata	13
1.2. Ugdymo kokybės samprata.....	18
1.3. Mokinių poreikių įvairovė neformaliajame ugdyme.....	23
1.4. Mokytojo ir mokinių bendradarbiavimo edukaciniai aspektai.....	28
2. MOKINIŲ NEFORMALIOJO UGDYMO KOKYBĖS VALDYMAS.....	33
2.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika.....	33
2.2. Mokinių požiūrio į laisvalaikio organizavimą tyrimo rezultatų analizė.....	34
2.3. Mokytojų požiūrio į mokinių laisvalaikio organizavimą mokykloje tyrimo rezultatų analizė.....	41
2.4. Mokytojų ir mokinių požiūris į neformalųjį ugdymą, jo kokybės valdymo tobulinimą.....	50
IŠVADOS.....	60
REKOMENDACIJOS.....	62
LITERATŪRA.....	63
PRIEDAI.....	67

SANTRAUKA

Kent S. MOKINIŲ NEFORMALIOJO UGDYMO KOKYBĖS VALDYMAS. Edukologijos (Švietimo vadybos) studijų magistro baigiamasis darbas. Mokslinė vadovė doc. dr. F. Ivanauskienė. Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra. Šiauliai, 2011.

Tyrimo problema ir aktualumas. Neformaliojo ugdymo pagrindinis tikslas – per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, kuris sugebėtų tapti aktyviu visuomenės nariu, sugebančiu sėkmingai joje veikti, veikla turėtų padėti jam tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Organizuotoje veikloje vaikas turės galimybę pažinti save, savo vidinius poreikius, jausti dvasinį pasitenkinimą, vyks sėkminga jo, kaip jauno žmogaus, socializacija, teigiama Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2002). Todėl bet koks neformaliojo ugdymo proceso organizavimas pirmiausiai turi prasidėti nuo mokinių poreikių suvokimo. Daugelis mokinių sunkiai ištraukia į neformaliojo ugdymo procesą, todėl svarbu sudaryti mokiniams sąlygas produktyviai dalyvauti neformaliojo ugdymo veikloje; jiems turi būti garantuojama pasirinkimo galimybė, atsižvelgta į jų pageidavimus. Tyrimo esmę apibūdina probleminiai klausimai: ar mokykloje teikiama neformaliojo ugdymo paslauga atitinka mokinio ugdymosi poreikius? Ar mokykla skatina bendradarbiauti, ar jie dalyvauja kaip lygiateisiai partneriai? Ar pedagogai ieško įvairesnių neformaliojo ugdymo bendradarbiavimo su mokiniu galimybių? Atsakymai į šiuos klausimus leistų geriau suprasti, ko tikisi mokiniai, ar mokinius tenkina neformaliojo ugdymo veikla, neformaliojo ugdymo kokybė.

Tyrimo objektas – mokinių neformaliojo ugdymo kokybė.

Hipotezė. Tikėtina, kad šiuolaikinėje mokykloje kokybiškai organizuotas neformalusis ugdymas skatina mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti mokinių neformaliojo ugdymo organizavimo kokybės edukacinius ir socialinius aspektus.

Tyrimo klausimas – kaip organizuoti neformaliojo ugdymo veiklą mokykloje, kad neformalusis ugdymas būtų kokybiškas?

Tyrimo uždaviniai. Išanalizuoti mokslinę literatūrą bei teisės aktus neformaliojo mokinių ugdymo klausimais; išsiaiškinti, kaip organizuojamas mokinių neformalusis ugdymas IX – X klasėse; nustatyti, kiek esamas neformaliojo ugdymo organizavimas tenkina IX – X klasės moksleivius, kokybę; aptarti, kokio neformaliojo ugdymo pageidautų mokiniai ir mokytojai;

išstudijuoti IX – X klasės moksleivių, mokytojų patirtį, apibūdinant neformaliojo ugdymo organizavimo edukacinius ir socialinius aspektus; apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatus, suformuluoti išvadas bei pateikti rekomendacijas pedagogams.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrimas grindžiamas egzistencializmo idėjomis, humanistine, socialinio išmokymo teorijomis. Darbe panaudoti šie tyrimo metodai: teoriniai, empiriniai, statistiniai.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 141 mokinių ir 47 mokytojų. Tyrimas buvo atliktas 2010 m. – 2011 m. Šiaulių miesto bendro lavinimo mokyklose.

Atliktas tyrimas yra reikšmingas tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, plačiai analizuojantis mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo ypatumus. Empirinis tyrimas patvirtino darbo pradžioje iškeltą hipotezę. Tyrimo rezultatai rodo, kad šiuolaikinėje mokykloje kokybiškai organizuotas neformalusis ugdymas skatina mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą, teigiamos mokytojo savybės žavi mokinius ir pačiam pedagogui padeda organizuoti mokinių neformalųjį ugdymą užtikrinant jo kokybės valdymą.

SUMMARY

Kent S. MANAGEMENT OF QUALITY IN PUPIL'S NON-NORMAL EDUCATION. Masters Thesis of Master's degree studies in Educology (Education Management). Supervisor doc. Dr. F. Ivanauskienė. Šiauliai University. Department of Educology. Šiauliai. 2011.

Problem and relevance of the research. The main purpose of non-formal education is to educate and develop various competences of a personality who would grow into an active member of society and be able to act there successfully. With reference to the Programmes of general Educational Standards for Lithuanian Comprehensive Schools (2002) the planned activities of non-normal education should meet the pupils cognitive, educational and self-expression needs as well as create possibilities for their self-actualization and spiritual satisfaction, which will further lead to successful socialization of young people. Therefore, any planning of non-formal education process should begin with the perception of pupils needs. The majority of pupils have difficulties in engaging them in the non-formal education process, thus it is necessary to create possibilities for them to make one's choice and considering pupils needs and wishes. The essence of the research can be defined by the following issues: do the services of non-formal education that are provided at comprehensive schools meet the educational needs of pupils? Does the school promote collaboration where pupils should take active part as equal partners? Do educators search for more varied method of non-formal collaboration between pupils and teachers? The answer to the above mentioned questions would provide better understanding of pupils expectations and help to determine whether non-formal activities and their quality meet the needs of pupils.

Subject of the research is quality of pupils non-formal education.

Hypothesis. It is presumed that the high-quality non-formal education, provided by the modern school, can promote collaboration between pupils and their teachers.

Purpose of the research is to define educational and social aspects of planning high-quality non-formal education of pupils.

Issue of the research is as follows: how to organise non-formal educational activities at school so that non-formal education would be of high quality?

Objectives of the research. To analyse scientific literature and legal acts in the aspects of pupils non-normal education; to ascertain the planning process of non-formal education in 9-

10 forms; to determine whether the present planning of non-formal education meets the needs of 9-10 form pupils; to discuss the aspects of non-formal education that would satisfy both pupils and teachers; to study experience of the 9-10 form pupils and teachers, and define educational and social aspects of planning of non-formal education; to summarize the results of theoretical and empirical research, to draw conclusions and prepare the guidelines for educators/teachers.

Methodology and methods employed in the course of the research. The research is based on existential ideas as well as humanistic and social learning theories. Theoretical, empirical and statistical methods have been employed in the work.

Scope of the research. 141 pupils and 47 teachers took part in the research. The research was conducted at comprehensive schools in the town of Šiauliai in 2010 - 2011.

The research accomplished is significant in both theoretical and practical aspects, where peculiarities of quality management in pupils non-formal education are widely analysed. The hypothesis stated at the beginning of the work has been confirmed after having conducted the empirical research, the results of which show that the high-quality planning of non-formal education fosters collaboration between pupils and teachers. Moreover, positive character features of a teacher attract pupils as well as create possibilities for planning pupils non-formal education and ensuring management of its quality.

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Formalus ugdymas pasižymi tuo, kad jo poveikis žmogui yra tikslingas ir prognozuojamas. Formaliojo ugdymo institucijos dirba pagal Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas arba individualias programas, ugdymo planus, teikia mokyklos baigimo pažymėjimus (Kvieskienė, 2003).

Neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas (Švietimo įstatymas, 2003).

Formalusis švietimas – švietimas, vykstantis pagal teisės aktų nustatyta tvarką patvirtintas ir įregistruotas ugdymo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija (Švietimo įstatymas, 2003).

Jaunimo neformalus ugdymas yra kryptinga veikla, kuria, plėtojant jauno žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003 m).

Jaunimo neformaliojo ugdymo paskirtis – ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, taip pat plėtoti jauno žmogaus socialines kompetencijas (Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003 m.)

Anketa – klausimų, kuriuos apjungia tyrėjo siekimas iširti kokį nors reiškinį ar procesą, visuma. Luobikienė R. (2002, p. 83). Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija.

Tyrimo metodai – instrumentai, kurių pagalba pažįstama tiesa, atskleidžiami dėsningi objektyviojo pasaulio reiškinų ryšiai. Tidikis R. (2003, p. 190). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.

Tyrimo metodologija - apibūdinama kaip teorija, kuria remiantis pasirenkami mokslinio tyrimo komponentai: tyrimo objektas, problema, hipotezė, tikslas ir uždaviniai, tyrimo priemonės ir būdai, technika Bitinas B. (2006, p. 7). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.

Ugdymo kokybė – ugdymo tikslų pasiekimo laipsnis (Gudynas, 2008).

Papildomas ugdymas – sudedamoji švietimo sistemos dalis, skirta įvairaus amžiaus

žmonių įgimtoms galioms, įvairiems gebėjimams bei polinkiams atskleisti, saviraiškos poreikiams, kūrybiškumui plėtoti, kūrybinėms vertybėms puoselėti, turiningam laisvalaikiui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai įgyvendinti įvairiose institucijose (Kvieskienė, 2003).

Socializacija – individo tapimas visuomeniniu žmogumi, asmenybe; socializavimas reiškiasi tuo, kad žmogus, gyvendamas žmonių bendrijoje, įsisavina jos papročius, patirtį, kalbą ir tampa tos bendrijos pilnavertis narys, pritampa prie visuomenės, gyvena ir dirba savo ir visuomenės labui (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Ugdymas – asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Socialiniame darbe ugdymas – veiksmas, nukreiptas kito asmens, grupės, bendruomenės socialiniam vystymui (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Veikla – pagrindinė žmogaus aktyvumo apraiška – individo poreikius atitinkančių santykių su aplinka siekimas. Tai sociališkai nulemta subjekto sąveika su išoriniu pasauliu, kurią sužadina koks nors poreikis ir kuria pertvarkomi tikrovės objektai, siekiama tikslo, atitinkančio tą poreikį (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Neformaliojo ugdymo pagrindinis tikslas – per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, kuris sugebėtų tapti aktyviu visuomenės nariu, sugebančiu sėkmingai joje veikti, veikla turėtų padėti jam tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Organizuotoje veikloje vaikas turės galimybę pažinti save, savo vidinius poreikius, jausti dvasinį pasitenkinimą, vyks sėkminga jo, kaip jauno žmogaus, socializacija, teigiama Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2002). Todėl bet koks neformaliojo ugdymo proceso organizavimas pirmiausiai turi prasidėti nuo mokinių poreikių suvokimo.

Apie neformalųjį švietimą mokyklinio amžiaus vaikams ir jaunimui rašoma mažai, būtent šios amžiaus grupės neformalųjį švietimą tyrinėjantys autoriai (Hoppers, 2006; Rogers, 2004, 2005) pastebi ryškių neformaliojo švietimo pokyčių visame pasaulyje. Neformaliojo ugdymo pagrindinės tendencijos yra šios: neformaliojo švietimo iniciatyvų skaičiaus ir masto augimas, ribų tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo nykimas, ryškus interesas neformaliojo švietimo programavimui ir sociopolitiniam lokalizavimui plačiame formaliojo švietimo kontekste. Neformalusis ugdymas – bendrojo lavinimo mokykloje organizuojama ir mokinio krepšelio lėšomis finansuojama neformaliojo vaikų švietimo veikla, skirta mokinių, pasirinkusių meninę, sportinę, technologinę, sveikatingumo ar panašią veiklą, asmeninėms, socialinėms, profesinėms kompetencijoms ugdyti (2008-2009 mokslo metų bendrieji ugdymo planai, 2008).

L. Jovaiša (2007) taip pat teigia, kad neformalusis mokymas ar auklėjimas vyksta, kai mokinys mokosi savarankiškai. Neformalusis mokymas apima mokymąsi ne mokykloje, be jos pagalbos, šalia formaliojo ugdymo sistemos, už formaliosios ugdymo sistemos ribų moksleivių laisvu pasirinkimu.

Pasak Fidler (2006), svarbi veiklos kokybė, dažniausiai tai suvokiama kaip „atitikimas poreikiams” ir „nuolatinis tobulėjimas/plėtra“. Stebint reformų procesus švietimo srityje krinta į akis, jog dominuoja apibrėžimas “atitikimas poreikiams”.

Pasak F. Ivanauskienės (2000) labai svarbus sėkmingas socializacijos procesas mokinių užimtumui, tačiau jų rekreacinės veiklos organizavimui skiriamas nepakankamas dėmesys, kas skatina vaikų nusikalstamumą, kitus neigiamus reiškinius.

G. Kvieskienė (2002) teigia, kad socializacija – tai nuolat kokybiškai besikeičiantis žmogaus gyvenimas, kuris plėtojasi politinėje, ekonominėje, socialinėje bei kultūrinėje erdvėje, ir jo sąlygojamas asmens sąmonės ir elgesio individualumas.

Neformaliojo ugdymo užsiėmimus bendrojo lavinimo mokykloje renkasi mokiniai, turėdami įvairių poreikių, tačiau gana dažnai bendrojo lavinimo mokyklose neatsižvelgiama į mokinių poreikius, neformalusis ugdymas yra nenuoseklus, organizuojamas nesistemiškai. Jaučiamas materialinių ir žmoniškųjų resursų stygius, informacijos ir organizacinės iniciatyvos trūkumas, nesistemiška situacijos analizė. Pasak G. Kvieskienės (2002), nėra sąveikos tarp formaliojo ir neformaliojo ugdymo sistemų. Mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokykla (po šeimos) artimiausia socialinė aplinka, kurioje pasireiškia vaiko gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas (Kvieskienė, 2002).

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2002) teigiama, kad demokratiniiais pagrindais grindžiama Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla savo veikla siekia atkreipti kiekvieno žmogaus poreikius bei interesus. Pagrindinis ugdomosios veiklos tikslas – ugdyti savarankišką, atsakingą, savo ateitį gebantį kurti žmogų. Mokytojas, siekdamas įgyvendinti šį tikslą, privalo ne tik gerai pažinti savo mokinius, bet ir išmokyti juos kuo geriau pritaikyti savo sugebėjimus, skatinti tobulintis, atrasti individualius gebėjimus, nes tik tuomet galima geriau suvokti supančią aplinką, ją originaliai interpretuoti ir joje įprasminti save.

Tyrimo problema. Daugelis mokinių sunkiai įsitraukia į neformaliojo ugdymo procesą, todėl svarbu sudaryti mokiniams sąlygas produktyviai dalyvauti neformaliojo ugdymo veikloje; jiems turi būti garantuojama pasirinkimo galimybė, atsižvelgta į jų pageidavimus. Tyrimo esmę apibūdina probleminiai klausimai: ar mokykloje teikiama neformaliojo ugdymo paslauga atitinka mokinio ugdymosi poreikius? Ar mokykla skatina bendradarbiauti, ar jie dalyvauja kaip lygiateisiai partneriai? Ar pedagogai ieško įvairesnių neformaliojo ugdymo bendradarbiavimo su mokiniu galimybių? Atsakymai į šiuos klausimus leistų geriau suprasti, ko tikisi mokiniai, ar mokinius tenkina neformaliojo ugdymo veikla, neformaliojo ugdymo kokybė.

Tyrimo objektas – mokinių neformaliojo ugdymo kokybė.

Hipotezė. Tikėtina, kad šiuolaikinėje mokykloje kokybiškai organizuotas neformalusis ugdymas skatina mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti mokinių neformaliojo ugdymo organizavimo kokybės edukacinius ir socialinius aspektus.

Tyrimo klausimas – kaip organizuoti neformaliojo ugdymo veiklą mokykloje, kad neformalusis ugdymas būtų kokybiškas?

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą bei teisės aktus neformaliojo mokinių ugdymo klausimais.
2. Išsiaiškinti, kaip organizuojamas mokinių neformalusis ugdymas IX – X klasėse.
3. Nustatyti, kiek esamas neformaliojo ugdymo organizavimas tenkina IX – X klasės moksleivius, kokybę.
4. Aptarti, kokio neformaliojo ugdymo pageidautų mokiniai ir mokytojai.
5. Išstudijuoti IX – X klasės moksleivių, mokytojų patirtį, apibūdinant neformaliojo ugdymo organizavimo edukacinius ir socialinius aspektus.
6. Parengti neformaliojo ugdymo veiklos rekomendacijas pedagogams.

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas šiomis metodologinėmis nuostatomis:

Remiantis *egzistencializmo* idėjomis (M. Buberis, K. Jaspersas, Ž. P. Sartras) vaikas suvokiamas kaip unikali būtybė, jaučianti, gyvenanti. Siekiama, jog vaikai dalyvaudami tyrime jaustųsi svarbūs, drąsiai reikštų savo mintis. *Egzistencializmo* požiūriu, mokykloje dirbantys pedagogai siekia padėti vaikams susikurti savo gyvenimą, tapti pilnavertėmis, savarankiškoms asmenybėmis. Akcentuojama ateities vizija, jos galimybės, leidžiama vaikams pasijusti vertingais asmenimis, su savo poreikiais, interesais, norais (Ozmon, Craver, 1996).

Humanizmo psichologija (A. Maslow, G. Olportas C. Rogersas), pagal kurią pastebimas pagarbus mokyklos bendruomenės narių požiūris į kiekvieną vaiką: jo mintis, jausmus, išgyvenimus, gebėjimus. Remiantis *humanizmo* idėjomis mokykloje siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas vaikui augti, vystytis, atsiskleisti. Siekiama, jog vaikai pajustų savo vertę, nes tik save gerbiantis žmogus, gali būti teisingas, atsakingas (Gage, Berliner, 1994). Teikiant kompleksinę pagalbą nukentėjusiems ar smurtaujantiems vaikams, jų šeimoms, remiantis humanizmo filosofija, svarbiausia – vaiko interesai (Morkūnienė, 1995).

Socialinio išmokimo teorija (A. Bandura, A. Bussas, D. Lykkenas) pabrėžia, kad aplinka, su kuria vaikas susiduria, nėra visiškai atsitiktinė, kad asmenybei daro įtaką ne tik ji, bet ir asmens elgsenos psichologinės savybės, t. y. vyksta nuolatinė individo ir aplinkos veiksnių tarpusavio sąveika. Socialinio išmokimo teorija padeda analizuoti nuolatinę aplinkos kintamųjų,

vaikų individualių savybių ir elgesio tarpusavio sąveiką. Ši teorija pabrėžia kitų individų elgesio stebėjimo, modeliavimo, kitokio požiūrio ir emocinės būsenos svarbą (Kvieskienė, 2005).

Tyrimo metodai – mokslinės, metodinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė, anketinė apklausa.

1. Teoriniai – mokslinės literatūros ir švietimo bei teisinių dokumentų analizė, siekiant susipažinti su mokinių neformaliojo ugdymu, jo kokybės tobulinimu.
2. Empiriniai – anketinė apklausa, skirta išsiaiškinti mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimą, jo galimybes.
3. Statistiniai – empirinių tyrimų rezultatų analizei naudojamas statistinis socialinių mokslų paketas „SPSS/PC 17.0(2) for Windows“ (Statistical Package for Social Sciences), kuris padėjo susisteminti informaciją ir nustatyti veiksnius bei sąlygas, lemiančias mokinių, mokytojų neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimą.

Tyrimo imtis ir organizavimas: Tyrime dalyvavo 141 mokinių ir 47 mokytojų. Tyrimas buvo atliktas 2010 m. – 2011 m. Šiaulių miesto bendro lavinimo mokyklose.

Darbo etapai:

1. 2010 m. mokslinės, metodinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė.
2. 2010 m. tyrimo instrumentarijaus parengimas.
3. 2011 m. tiriamųjų anketinė apklausa.
4. 2011 m. statistinė duomenų analizė ir jų interpretacija.
5. 2011 m. išvadų ir rekomendacijų parengimas.

Darbo naujumas. Neformalųjį vaikų ugdymą yra tyrinėjusios S. Dzenuškaitė (1991), R. Makarskaitė (2002), M. Barkauskaitė (2004), I. Zaleskienė (1994), G. Kvieskienė (2006) ir kiti autoriai, tačiau atliktų tyrimų apie Lietuvos vaikų neformalųjį švietimą nėra daug. Per pastaruosius metus buvo atlikta vos keletas šios srities tyrimų. Tyrimai parodė, kad neformaliojo ugdymo veikloje dalyvauja apie du trečdaliai Lietuvos mokinių. Mokiniai, skiriantys didesnę dėmesį mokslui, yra aktyvesni ir neformaliajame ugdyme. Susipažinus su šiose tyrimuose keliamų problemų analize, pastebėta, kad nepakankamai nagrinėjamos mokinių dalyvavimo ir nedalyvavimo neformaliojo ugdymo veikloje priežastys, neanalizuojami mokinių poreikiai, neišryškinamos problemų kaitos tendencijos, neieškoma būdų, kaip sudaryti kuo geresnes sąlygas mokinių saviraiškai ir į šią veiklą pritraukti kuo daugiau mokinių, ypač turinčių

socializacijos problemų. Tačiau Lietuvoje dar nėra įprasta nagrinėti mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimą, kai mokinių neformaliojo ugdymo kokybė analizuojama iš mokinio pozicijų. Todėl reikia gilintis į mokinių socialinę situaciją įtraukiant patį vaiką kaip dalyvį. 2003 m. atliktas tyrimas „Popamokinės veiklos veiksmingumas“ (atliko S. Ignatavičius, S. Matakaitė, I. Štutienė, T. Tamošiūnas), kurio tikslas buvo išanalizuoti popamokinės veiklos organizavimą, būklę ir ją lemiančius veiksnius.

Tyrimu „Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas“, (2006, vadovė G. Kviesskienė), šiuo tyrimu siekta pagrįsti neformaliojo vaikų švietimo krepšelio įvedimo poreikį ir prielaidas, kuriomis neformaliojo švietimo sistemos aprūpinimas vadovaujantis krepšelio principu būtų racionali priemonė įveikti šio ugdymo netolygumą, aptarti neformaliojo ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose galimybes ir pasiūlyti neformaliojo vaikų švietimo kaip socioedukacinės paslaugos kiekvienam vaikui modelį. Naujausiu tyrimu 2009 m. atliktas tyrimas „Neformalusis švietimas Lietuvoje“ (atliko J. Ruškus, D. Žvirdauskas, V. Stanišauskienė), kurio pagrindinis tikslas buvo atlikti tyrimą apie vaikų dalyvavimą neformaliojo vaikų švietimo veiklose ir jų kokybę.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai. Darbe pateiktos 29 paveikslai. Bendra darbo apimtis 67 lapų (be priedų).

1. MOKINIŲ NEFORMALUSIS UGDYMAS IR JO KOKYBĖ: TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Neformaliojo ugdymo samprata

Pasak L. Jovaišo (2007), neformalusis švietimas ar auklėjimas vyksta, kai mokinys mokosi savarankiškai. Neformalusis mokymas apima mokymąsi ne mokykloje, be jos pagalbos, šalia formaliojo ugdymo sistemos, už formaliosios ugdymo sistemos ribų moksleivių laisvu pasirinkimu. Tai įvairūs parengiamieji ir profesiniai kursai, nuolatinis mokymas, papildomo lavinimo institucijų veikla.

Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) teigiama, kad mokinys, mokydamasis nuosekliojo švietimo sistemos įstaigose gali papildomai plėtoti savo gabumus, tenkinti pažintinius interesus ar saviraiškos poreikį nuosekliojo ir nenuosekliojo švietimo institucijose, t. y. muzikos, dailės, sporto, technikos mokyklose, įvairiuose lavinimosi būreliuose, studijose, klubuose, draugijose ir pan.

„Vaiko teisių visumą sudaro vaiko teisė gyventi ir augti, būti sveikam, teisė į individualybę ir jos išsaugojimą, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, gyvenimo sąlygas, į valstybės paramą ir išlaikymą, į gyvenamąjį būstą, poilsį ir laisvalaikį, vaikas turi turtines teises, socialines teises, vaikas turi teisę dalyvauti rengiant ir įgyvendinant vaikų apsaugos programas” (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2002).

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2003) reglamentuojama, kad neformaliojo ugdymo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais iki 2003 metų, kol nebuvo patvirtinta naujoji LR Švietimo įstatymo redakcija, neformaliojo ugdymo sąvoka nebuvo aiškiai apibrėžta, dažniausiai buvo vartojamas papildomojo ugdymo apibrėžimas. Pedagoginėje literatūroje papildomas ugdymas dažniausiai apibūdinamas trimis pagrindinėmis sąvokomis: formalusis, neformalusis ir informalusis.

G. Kvieskienės (2000), papildomas ugdymas – tai sudėtinė švietimo sistemos dalis, skirta įvairaus amžiaus žmonėms prigimtinių galių ir įvairių gebėjimų bei polinkių atskleidimui skirtingose ugdymo institucijose ir jų centruose, saviraiškos poreikių ir kūrybiškumo plėtojimui, kultūrinių vertybių puoselėjimui bei turiningo laisvalaikio praleidimui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai. Pedagoginėje literatūroje papildomas ugdymas dažniausiai apibūdinamas trimis pagrindinėmis sąvokomis: formalusis, neformalusis ir informalusis.

L. Jovaiša (2007), teigia, kad formalusis švietimas – sistemingas mokymas ir auklėjimas švietimo sistemos mokyklose ar kitokiose mokymo įstaigose pagal Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintas programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis, aukštasis išsilavinimas ir kvalifikacija.

Informalusis papildomas ugdymas – tai sudėtinė neformaliojo ugdymo dalis, kuri yra skirta ne nuolatiniam, tačiau tikslingam žmogaus ugdymui iš įvairių informacijos šaltinių. Žmogus ugdosi neturint išankstinio pedagoginio tikslo, veikiamas visos sociokultūrinės aplinkos. Dažniausiai mokiniai net nejaučia, kad yra veikiami juos supančios aplinkos. Ypatingai didelį poveikį šiais laikais daro masinės informacijos priemonės. Informaliai žmogus ugdosi, lankydamasis muziejuose, koncertuose, parodose, ekskursijose komunikuodamas su jį supančiais asmenimis.

Informaliajam ugdymui pagal galimybes panaudojamos švietimo, kultūros ir kitoms žinyboms priklausančios institucijos. Jų sukauptomis kultūrinėmis vertybėmis bei informacija naudojamosi tobulinant komunikacinius įgūdžius ir saviraišką. Nėra labai aiškių ribų tarp formaliojo ir neformaliojo papildomojo ugdymo, todėl toks skirstymas yra gana sąlygiškas. Labai dažnai formaliajame ugdyme galima rasti neformaliojo ugdymo elementų arba atvirkščiai. Visos trys papildomojo ugdymo dalys yra labai svarbios bei papildo viena kitą. Pvz. vaikas, žiūrėdamas televizorių, susidomėjo kokia nors veikla (informalusis ugdymas), norėdamas įgyti daugiau žinių, pradėjo lankyti būrelį (neformali veikla), o tada gali atsirasti poreikis lankyti menų ar kitą mokyklą (formali veikla). Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme, priimtame 2003 metais, iki tol buvusi „papildomojo ugdymo“ sąvoka buvo papildyta ir apibrėžta kaip neformalusis vaikų švietimas.

Neformalus ugdymas yra sudėtinė Lietuvos švietimo sistemos dalis, kurios veikla reglamentuojama šiais dokumentais: Lietuvos Respublikos Konstitucija; Jungtinių Tautų Vaikų teisių konvencija; LR Vaiko teisių pagrindų ir apsaugos įstatymu; LR Švietimo įstatymu; Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymu; Lietuvos švietimo koncepcija; LR ŠMM 1996 04 25 kolegijos nutarimu Nr. 33; ŠMM ministro įsakymu 2002-05-30 Nr. 986 (patvirtinti Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai). Sociokultūrinės aplinkos įtaka vaikui vadinama informaliuoju ugdymu (Ramanekienė, 2001, 2002).

Tinkamas papildomojo ugdymo, ypač neformalaus ir informalaus, organizavimas – įdomi veikla po pamokų, atitraukianti moksleivius nuo tuščio, beprasmiško laiko leidimo, o su juo ir nuo žalingų įpročių, nusikalstamumo; sudaro sąlygas per meninę, techninę, sportinę ar kitokią

veiklą realizuoti saviraiškos ir bendravimo poreikį, ugdyti tautinę bei kultūrinę savimonę; kelia mokyklos prestižą“ (Dapkienė, 2002, p.7).

Laisvalaikis yra tas laikas, kurį žmogus praleidžia pagal savo pomėgius, norus, siekdamas pašalinti susikaupusius rūpesčius, išvengti nuobodulio, prastos nuotaikos. Jį leidžia taip, kaip nuo mažų dienų pratino tėvai, o vėliau skatino mokytojai. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2003m) jaunimo neformalus ugdymas yra kryptinga veikla, kuria, plėtojant jauno žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Dažnai „neformalus ugdymas“ aiškinamas kaip sąvokų „papildomas ugdymas“ (Dapkienė 1993, 2000, 2002; Zaleskienė, 1994; Ramaneckienė 1997, 2001, 2002; Paulavičiūtė 1999, 2000, 2002), arba „nepamokinė veikla“ (Dzenuškaitė, 1991).

Remiantis šiuo dokumentu, neformalųjį ugdymą galima įvardinti kaip vieną iš švietimo sudedamųjų dalių, kurios yra organizuojamos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Panašiai papildomasis ugdymas apibrėžiamas ir paskutiniuosiuose švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose. 2007-2008 mokslo metų bendruosiuose ugdymo planuose randame dar vieną papildomojo ugdymo sąvoką. Čia papildomas ugdymas apibrėžiamas kaip neformaliojo ugdymo veikla mokinių saviraiškai ugdyti (2007-2008 mokslo metų bendrieji ugdymo planai, 2007). 2008-2009 metų bendruosiuose ugdymo planuose veikla, skirta mokinių, pasirinkusių meninę, sportinę, technologinę, sveikatingumo ar panašią veiklą, asmeninėms, socialinėms, profesinėms kompetencijoms ugdyti jau yra įvardijama kaip neformalusis ugdymas, papildomojo ugdymo sąvoka nevertinama (2008-2009 mokslo metų bendrieji ugdymo planai, 2008). Kai kurie autoriai papildomąjį ugdymą įvardija kaip popamokinę veiklą. L. Jovaiša (1993) įvardina užmokykliniu arba užklasiniu darbu.

Pasak G. Kvieskienės (2000), bendrasis neformalusis ugdymas turi padėti jai atlikti kultūros židinio funkcijas. Laisvu nuo pamokų metu mokykla turėtų tapti neformaliu susitikimų vieta bendruomenės nariams. Neformalusis ugdymas negali kartoti pamokų mokymo turinio ir turi būti organizuojamas taip, kad mokiniams būtų sudarytos sąlygos realizuoti įvairius poreikius, kaupti bendravimo ir bendradarbiavimo patirtį.

I. Ramaneckienė (2002) teigia, jog „mokyklos darbą reglamentuojančiuose dokumentuose dažniausiai minimos šios moksleivių papildomojo ugdymo funkcijos: kognityvinė - papildyti, gilinti, plėtoti formalios veiklos metu įgytas žinias, komunikacinė - ugdyti gebėjimą laisvai, nevaržomai bendrauti su vienmečiais, jaunesniais ar vyresniais už save, su įvairių tautybių,

įsitikinimų ir polinkių žmonėms, pragmatinė - ruošti profesinei karjerai, įgyti praktinio darbo įgūdžių, išmokyti tam tikro amato. G. Kvieskienė (2000) skiria papildomojo ugdymo tokias veikos kryptis: aplinkosauginis ir ekologinis ugdymas ugdo meilę ir pagarbą viskam, kas gyva, skatina pažinti aplinką bei suteikia gilesnius pažintinius gamtos mokslų gebėjimus, skatina aplinka palankaus elgesio motyvaciją, atsakomybę už savo veiksmus, (gamtininkų centrai, gyvūnų globos draugijos, būreliai ir t.t.). Neprofesionali sportinė veikla padeda plėtoti vaikų fizines galias, kūno kultūrą, skatina keliauti, sukuria sveikos gyvensenos prielaidas (sportiniai klubai, varžybos, olimpiados, išvykos, ekskursijos ir t.t.).

Meninis ugdymas sudaro sąlygas atskleisti, tobulinti vaikų meninius gabumus ir gebėjimus (muzikos, dramos, dailės studijos, klubai, būreliai, meniniai kolektyvai ir t.t.). Techninė kūryba ir techninis sportas sudaro sąlygas realizuoti pažinimo, kūrybiškumo poreikius arba gilinti, plėsti technines žinias, įgytas nuoseklioje švietimo sistemoje arba formaliojo ugdymo metu (techninės kūrybos stotys, klubai, būreliai ir t.t.). Intelektinis ugdymas (neakivaizdinės dalykinės mokyklos, specializuotos vasaros stovyklos ir t.t.). Kraštotyra ir etninės kultūros ugdymas (kraštotyros būreliai, klubai, ekspedicijos).

Hobis – ypatingų pomėgių tenkinimas, mėgstami užsiėmimai, kuriems skiriamas laisvalaikis (būreliai, klubai, sambūriai ir kt.).

XX a. pabaigoje, reformuojant Lietuvos švietimą, buvo akcentuojami du svarbiausi neformaliojo ugdymo principai: aktyvumo - pats ugdytinis aktyviai renkasi norimą užsiėmimą ir jame dalyvauja. Tuomet jo veiklai pasirinkta aplinka aktyviai veiks ir patį mokinį; veikimas pasireiškia per bendradarbiavimą su visais toje veikloje dalyvaujančiais (bendraamžiais, mokytojais ir kt.); labilumo - veikla organizuojama taip, kad ugdytinis, atsiradus vienokioms ar kitokioms priežastims, galėtų keisti veiklos pobūdį arba visai jos atsisakyti, ištraukti į kitą veiklą, nesibaigus mokslo metams (išimtis gali būti tik formaliose ugdymo institucijose).

„Šie principai iš esmės užtikrina bet kokių prievartinių elementų eliminavimą iš papildomojo ugdymo sistemos. Dėl to yra sudaromos didelės galimybės laisvam pozityvių vertybių išgyvenimui ir jų priėmimui, neformaliems bendravimo įgūdžiams ugdyti“ (Lietuvos švietimo reformos gairės, 1993, p. 170). Taip pat G. Kvieskienė (2000), pritaria, kad papildomas ugdymas remiasi trimis pagrindiniais principais: lygių galimybių, aktyvumo, labilumo. Autorė teigia, kad itin svarbūs du principai. Papildoma veikla reikšminga ir reikalinga tiek, kiek ji yra prasminga pačiam vaikui, ir tik jo paties laisvai pasirinkta, t.y. jis aktyviai ir savanoriškai šioje veikloje dalyvauja. Vadinasi, veiklą būtina organizuoti pagal aktyvumo ir labilumo principus.

Aktyvumo principas papildomojo ugdymo institucijų veikloje realizuojamas tarsi dvejopai: pats vaikas aktyviai renkasi norimą užsiėmimą, aktyviai jame dalyvauja; jeigu mokinys yra apsisprendęs dalyvauti tam tikroje veikloje, tai jo mikrosocialinė aplinka irgi aktyviai veikia jį. Tai gali pasireikšti bendraujant su kitais veiklos dalyviais – bendraamžiais, vyresniais, suaugusiais.

Labilumo principas teigia, jog papildoma veikla turi būti organizuota taip, kad kiekvienas vaikas dėl vienu ar kitu priežasčių panorėjęs keisti veiklos pobūdį arba visai jos atsisakyti, galėtų dalyvauti kitoje veikloje įpusėjus ar net baigiantis mokslo metams (išimtys galėtų būti daromos gal tik formaliose papildomojo ugdymo institucijose).

Neformalusis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose vaikams nėra privalomas, laisvai pasirenkamas ir yra vykdomas per neformaliojo ugdymo programas, kurioms yra skiriamos atskiros valandos. Kiekviena mokykla, vadovaudamasi ugdymo planu bei atsižvelgdama į turimas MK (mokinio krepšelio) lėšas, numato savo neformaliojo ugdymo organizavimo principus, kryptis ir formas. Turi būti atsižvelgta į mokyklos tipą, klasių komplektų skaičių, veiklos tikslingumą bei tradicijas. Tačiau šių valandų negalima skirti pasirenkamiems dalykams, dalykų moduliams, pagilintam dalykų mokymuisi – tai yra konkretaus mokomojo dalyko spragoms užpildyti arba papildomoms dalykinėms žinioms įgyti. Minimalų mokinių skaičių neformaliojo ugdymo grupėje nustato mokyklos steigėjas. Tokios grupės per mokslo metus, vadovaujantis labilumo principu, gali kisti. Nors bendrojo lavinimo mokyklose neformaliajam ugdymui finansuoti skirtos valandos yra nustatytos bendruosiuose ugdymo planuose, dažnai jų nepakanka, kad būtų organizuojama kokybiška veikla. Mažėja neformaliosios veiklos finansavimas, trūksta patalpų ar specialistų, nepakankamas ugdymo veiklų pasirinkimas. Yra ir subjektyvios priežastys – tai pačių mokytojų požiūris į neformalųjį ugdymą kaip į jiems nebūtiną darbo sritį, mokyklų administracijos apatiškumas, kolegų ignoravimas (Makarskaitė, Grabliauskaitė, 2005).

Mokslininkų teigimu, ugdymo įstaigai, organizuojančiai tiek formalųjį, tiek neformalųjį ugdymą, labai svarbu yra sukurti tinkamą ugdymo ir ugdymosi (kitaip – mokymo ir mokymosi) aplinką. Mokymo(si) aplinka yra mokyklos gyvenimo proceso visuma. Tai aplinka, kurioje organizuojamas mokymas(is), kuriami mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai, tinkamai parenkamas ugdymo(si) turinys, formos būdai ir metodai. Organizuojant ugdymą(si) labai svarbu įvardinti ir mokymosi barjerus, t. y. veiksnius, galinčius turėti neigiamos įtakos ugdymo(si) procesui.

Neformalusis ugdymas – neabejotinai reikšminga moksleivių užimtumo sritis, suteikianti galimybes atsiskleisti jų gabumams, leidžianti pagilinti ir praktiškai panaudoti žinias, įgytas pamokų metu. Ši veikla taip pat yra neatsiejama moksleivio asmenybės ugdymo dalis, stiprinanti savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą, pilietiškumą, lavinanti vaizduotę, komunikabilumą. Atsispirti pagundai savo poreikius patenkinti neteisėtu keliu, paskutinius du dešimtmečius stiprėja įvairios deviacijos formos: daugėja nepilnamečių įvykdomų nusikaltimų, jaunimo tarpe didėja narkotikų, alkoholio ir rūkymo vartojimas, plinta savižudybės, mokyklos nelankymas ir kitos socialinės negerovės (Kvieskienė, Mockevičienė 2000; Leliūgienė, 2002).

Apibendrinant galima teigti, kad neformalusis ugdymas yra svarbiausias mokinių užimtumo sritis, proceso centre yra mokinys, jo interesai, poreikiai, brandos ypatybės, patirtis. Viskas priklauso nuo pačio mokinio, jo noro ir valios. Labai svarbūs mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai norint užtikrinti neformaliojo ugdymosi kokybės tobulinimą. Organizuojant ugdymą labai svarbu įvardinti ir mokymosi barjerus, veiksnius, galinčius turėti neigiamos įtakos ugdymo procesui.

1.2. Ugdymo kokybės samprata

Pasak Dziergowskos (2000), kokybė dažniausiai apibrėžiama kaip:

- „įgimtas“ pranašumas (vieno produkto ar dalyko, lyginant jį su kitais);
- kurio nors požymio produkte kiekio skirtumai;
- tobulumo laipsnis;
- tinkamumas (lyginant su lūkesčiais), atitikimas kliento keliamiems reikalavimams, tuo pačiu užtikrinant minimalius kaštus.

Žmogus keičiasi visą savo gyvenimą: auga, bręsta, sensta, kinta jo fizinė struktūra, psichika, požiūris į save ir į pasaulį. Kiekybinius ir kokybinius pokyčius, vykstančius žmoguje vadiname vystymusi. Anot Rajecko (1997) ugdymas – dvipusis procesas, todėl auklėja ir pats bendravimas, mokytojo ir mokinio sąveika mokymo procese. Šiais santykiais siekiama pedagoginių tikslų, teigiamų kontaktų plėtotės, kuo daugiau pasitikėjimo vienas kitu. Todėl mokytojui, norint kuo geriau panaudoti ugdymo galimybes auklėjimui, būtina atsisakyti bet kokio diktato, autoritariškumo, prievartos, komandavimo. Humaniškumas – vienas iš Lietuvos švietimo principų; jis reikalauja, kad kiekvieną žmogų vertintų kaip pagrindinę vertybę, žmonių santykiai remtųsi lygybe ir teisingumu.

P. Gudynas (2008) teigia, jog kokybės sąvoka kinta ir priklauso nuo aplinkybių. Bendrojo ugdymo kokybei svarbus ir švietimo įstaigų darbingumas, ir visų rūšių švietimo vartotojų poreikių tenkinimas. Šiuo metu Lietuvoje švietimo kokybės klausimas yra ypač aktualus, nes švietimo kokybė darosi vis svarbesnė, o vartotojų poreikiai sparčiai keičiasi. Tyrėjas mano, jog siekiant ugdymo kokybės labai svarbus aktyvus mokinių mokymasis, metakognityvinio mąstymo ugdymas, savo darbo reflektavimas.

Pats žodis kokybė yra labai subjektyvus ir apibrėžiamas skirtingai. Dažniausiai tai suvokiama kaip „atitikimas poreikiams“ ir „nuolatinis tobulėjimas/plėtra“. Stebint reformų procesus švietimo srityje krinta į akis, jog dominuoja apibrėžimas „atitikimas poreikiams“. (Fidler, 2006).

Pasak L. Jovaišos (2007), teigia, kad veikla – reguliuojamas struktūruotas veikimas. Veiklos struktūrą sudaro: tikslas, siekiamo tikslo motyvai, veikimo turinys, veiksmai, kuriais realizuojamas siekimas, grįžtamoji informacija apie turinio ir veiksmų kryptingumą, veiksmų koregavimas. Autorius (1998) pateikia tokią ugdymo kokybės sampratą: „tai esminis procesų, daiktų ir reiškinių apibrėžtumas, apibūdinimas jų visybinį skirtumą nuo kitų objektų, žyminti daiktų esmę“.

S. Neifachas (2007) teigia, kad ugdymo kokybės vadyba yra susiformavusi mokslo ir studijų disciplina, kurios metodai, modeliai, priemonės ir principai plačiai taikomi ugdymo veiklos vadybai, ir yra viena iš pagrindinių ugdytinių veiklos veiksmingumo didinimo priemonių.

Kita ne mažiau svarbi preižastis yra ta, kad modernios švietimo kokybės koncepcijos Lietuvos švietimo sistemoje populiarėja vis sparčiau. Vienos ugdymo institucijos diegia modernias ugdymo kokybės matavimo ir vertinimo koncepcijas todėl, kad siekia būti išskirtinėmis, kitos tiesiog todėl, kad yra tiesiogiai susidūrusios su inspektavimo ar informacijos valdymo problemomis, o turimos sistemos tiesiog nepajėgios tenkinti informacinių vadovų poreikių (S. Neifachas, 2007). Autorius teigia, kad sąvokos gyvenimo kokybė, žmogaus kokybė, ugdymo kokybė glaudžiai susijusios. Šis ryšys išsidėsto taip: ugdymo kokybė – žmogaus kokybė – gyvenimo kokybė. Svarbu kiekvienam žmogui įdiegti potrauklį kurti, suteikti impulsą saviugdai, atverti pasirinkimo galimybę, atskleisti kiekvieno asmens individualius gabumus.

Ugdymo ir kitų socialinės veiklos sferų ryšys apibrėžia žmogaus (mokinio) „vidinę sistemine socialine kokybę“ ir „išorinę sistemine socialine kokybę“ (Panasiuk, 2003; Potašnik, 2003).

Ugdymo kokybė – sąlyginė sąvoka: kiekvienas, kas ja naudojasi, suteikia jai savo prasmę. Ši prasmė susijusi su atitinkamais žmogaus ir visuomenės poreikiais, lūkesčiais, polinkiais (S. Neifachas, 2007).

Pasak N. Paulavičiūtės, P. Vanago (1998) mokinių neformalaus ugdymo kokybė priklauso ne nuo grupinių pedagogų pastangų, bet nuo individualaus kiekvieno pedagogo meistriškumo. Švietimo įstaiga teikia paslaugas tam tikriems vartotojams, todėl jos konkuruoja tarpusavyje. Mokyklos turi būti savarankiškos, valdomos profesionalų ir jaustis atsakingos savo klientams. Be to, ugdymo įstaiga yra organizacija, kurios darbo kokybė ir sėkmė priklauso nuo tinkamo vadovavimo ir formuojamos vidinės kultūros.

Ugdymo programose numačius tik bendriausius dalyko (neformalaus ugdymo kryptių) reikalavimus bei leidus pedagogui pačiam planuoti darbo eigą, iškyla būtinybė stebėti ugdymo procesą, laiku jį koreguoti, analizuoti ir vertinti. Neatsitiktinai antrojo švietimo reformos etapo prioritetu tampa šiuolaikiškos ugdymo kokybės garantavimas bei ugdymo proceso modernizavimas. Todėl iškyla būtinybė skatinti ir rengti pedagogus nuolatiniam tobulėjimui, pokyčių analizavimui bei jų vertinimui. Kuriant ir diegiant ugdymo kokybės pokyčių fiksavimo bei vertinimo metodikas, atsirastų galimybė nuolat tobulinti ir valdyti ugdymo procesą, daryti jį efektyvesnį (Paulavičiūtė, Vanagas, 1998).

Tiek formalaus, tiek neformalaus ugdymo įstaigų vadovybė turi organizuoti darbą taip, kad ugdytinis sugebėtų orientuotis šiuolaikiniame pasaulyje, pritaikyti savo žinias ir įgūdžius tolimesniame gyvenime. Būtina darbuotojams suteikti atsakomybę už kokybę. Pedagogai turi jaustis atsakingi už savo darbą, sugebėti pasiūlyti savo iškilusių problemų supratimą, o ne vien vykdyti vadovybės nurodymus (Fidler, 2006).

K. Astrauskienė ir J. Rutkauskienė (2005) teigia, jei vadybą nori sėkmingai įdiegti visa bendrovė ar organizacija apimančia visuotinio kokybės valdymo teorija, ji turi įtraukti visus darbuotojus: reikia aiškiai pasakyti, ko tikimasi gauti, įgyvendinus visuotinį kokybės valdymą.

Švietimo sistemoje kokybė dažniausiai suvokiama kaip: bendrasis tikslas (kitais tariant, kaip situacija, kurios turi siekti švietimo sistema); uždavinys (kokybė laikoma svarbesne nei kiekis); vienas iš daugelio konkrečių uždavinių, prilyginamų efektyvumui, veiksmingumui, teisingumui, demokratijai, rezultatų skaidrumui; metodas, priemonė ar procesas bei taisyklių, procedūrų ir standartų visuma ar net požiūris bei elgesio norma, vertybė ar nusistatymas dirbti geriau.

D. Statkevičienė (2005) apibrėžia šias pagrindines dalis, kurios įtakoja pagrindinius procesus, mokymą ir mokymąsi:

- besimokančiojo savybės;
- kontekstas;
- įgalinantys veiksniai;
- mokymas ir mokymąsis;
- rezultatai.

Siekdama būti efektyvi, mokykla turi tapti besimokančia organizacija. Tokia, kuri kryptingai auga, gerai suvokia tikrovę ir padėti, efektyviai, produktyviai ir lanksčiai planuoja, kurios sudėtinė kultūros dalis yra nuolatinė plėtra, tobulėjimas ir mokymasis. Šiandien besimokančios organizacijos išsiskiria iš kitų ne tik gebėjimu mokytis, bet ir galybe priemonių bei nuolat tobulėjančia vadybos sistema.

B. Simonaitienė (2001) mokykla, kaip besimokanti organizacijos vadyba, nėra nagrinėjama, nors vadybos sistema yra bene viena reikšmingiausių sąlygų, norint sukurti panašią ugdymo organizaciją. Dėmesys kreipiamas arba į mokyklą, kaip besimokančią organizaciją, arba į bendrą švietimo organizacijų vadybą, nesiejant šių dviejų požiūrių į vieną visumą.

Besimokanti organizacija – tai organizacija, kuri skatina savo narių mokymąsi ir kartu nuolat keičiasi bei tobulėja. Besimokanti organizacija suteikia visiems savo nariams sąlygas mokytis bei asmeniškai tobulėti. Mokymasis yra didžiausia besimokančios organizacijos vertybė, nuo kurios gali priklausyti organizacijos elgsena, efektyvumas bei kultūra. Taigi besimokanti organizacija – tai organizacija, kuri skatina mokytis savo narius ir mokosi pati, nuolat apmąsto ir tiria savo perspektyvas bei patirtį, gautus duomenis transformuoja į žinias, prieinamas visiems organizacijos nariams, reikšmingas ugdymo tikslams pasiekti. Besimokanti organizacija turi gebėti pasirinkti savo veiklos tobulinimo būdus, idant taptų nuolat tobulėjančia, kita vertus, ji turi būti tobulėjanti, kad galėtų dinamiškoje aplinkoje optimaliai pasirinkti šiuos būdus. Viena pagrindinių vertybių yra mokymasis, o kiekvienas organizacijos narys mokymąsi ir saviugdą suvokia kaip teisę ir pareigą. Besimokančios organizacijos apibrėžimuose aiškiai atsiskleidžia vadybai būdingi procesai – motyvavimas, skatinimas, organizavimas, planavimas, valdymas.

Stoll, Fink (1998) nuomone, besimokanti mokykla pasižymi šiais ypatumais: laiko mokytojus profesionalais ir supranta, kad mokiniai nėra standartizuoti, o mokymo procesas nėra rutina; skatina personalą tobulėti; mokytojus ragina dalyvauti mokyklos valdymo procese; remia bendradarbiavimą, kuriuo siekiama tobulėti; ieško būdų, kaip priimti į tarnybą, patraukti ir

ugdėti naujus organizacijos narius; sėkmingai funkcionuoja savo aplinkoje; stengiasi pakeisti svarbiausius dalykus, pradėdamos tai nuo savęs; nepamiršta „smulkmenų“.

Pagrindinis švietimo organizacijos tikslas yra žmogaus ugdymas, tačiau tam, kad ugdymas tokiose organizacijose vyktų kryptingai, reikalingi ugdymo procesą išmanantys vadovai bei efektyvi mokyklos kaip organizacijos veikla. Besimokančių organizacijų vadovai jau seniai suprato, jog pirmasis žingsnis žengiant link panašios organizacijos sukūrimo yra efektyviai funkcionuojanti organizacijos vadybos sistema, kuri yra nuolat tobulinama atsižvelgiant į pokyčius ir visuomenės poreikius. Kalbant apie organizavimo funkciją, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog organizacija yra socialinė sistema, kurią nuolat veikia išorinės ir vidinės ap-linkos veiksniai. Švietimo tyrinėtojai dažnai pabrė-žia, kad švietimo organizacijų vadovams reikėtų skirti daugiau dėmesio santykiams su aplinka (Želvys, 2003).

Vadovavimas besimokančioje organizacijoje yra suprantamas kaip kaitos vadyba, tai rūpestis dėl to, kaip planuoti organizacinį mokymąsi, kaip palengvinti mokymąsi, kaip mokymuisi naudoti išteklius ir kaip organizuoti bei vertinti mokymąsi. Todėl dar viena besimokančios mokyklos vadovo funkcija yra vadovavimas kaitai mokykloje, kuri mokosi, nuolat skatinamas ir palaikomas mokymosi procesas: sudaromos sąlygos, remiamas suaugusiųjų mokymasis, skatinama atsakomybė už savo tobulėjimą, kiekvienam organizacijos nariui priskiriami kritiškų vertintojų vaidmenys. Tokioje organizacijoje nuolat vyksta veiklos vertinimo ir karjeros planavimo diskusijos, rūpinamasi darbuotojų mokymusi ir į jį investuojama (Stoll, Fink, 1998).

Veiksmingiausios skatinimo ir motyvavimo besimokančioje organizacijoje formos yra bendradarbiavimas ir kolegialumas, kurie vertinami kaip skatinantys mokytojų profesinį tobulėjimą ir mokyklos tobulinimą iš vidaus, o kartu ir plačiai pripažįstami kaip garantuojantys sėkmę diegiant iš išorės (Hargreaves, 1999). Bendradarbiavimo kultūra dažniausia skatina mokytojus dirbti drauge ar siekti tikslų, bet ne vykdyti kitų numatytus tikslus.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbi neformaliojo ugdymo kokybė, kuri įvairiais būdais švietimo įstaiga tenkina ugdytinių poreikius, padeda pasiekti mokinių asmenybės brandos, geba valdyti procesus ir sąlygas. Humaniškumas – vienas iš Lietuvos švietimo principų; jis reikalauja, kad kiekvieną žmogų vertintų kaip pagrindinę vertybę, žmonių santykiai remtųsi lygybe ir teisingumu. Svarbus vadovavimas besimokančioje organizacijoje, jis suprantamas kaip kaitos vadyba, kaip planuoti organizacinį mokymąsi, kaip palengvinti mokymąsi, kaip mokymuisi naudoti išteklius ir kaip organizuoti bei vertinti mokymąsi. Todėl dar viena

besimokančios mokyklos vadovo funkcija yra vadovavimas kaitai mokykloje, kuri mokosi, nuolat skatinamas ir palaikomas mokymosi procesas.

1.3. Mokinių poreikių įvairovė neformaliajame ugdyme

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2003) reglamentuojama, kad neformaliojo ugdymo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Vaikų, jaunuolių užimtumas mokykloje, pamokose bei neformaliojo ugdymo veikloje garantuoja jų žinių, mokėjimų, įgūdžių įsisavinimą, intelektualinį augimą. Taigi, ir neformaliojo ugdymo veikla, organizuojama bendrojo lavinimo mokyklose ar neformaliojo vaikų švietimo institucijose, didina mokykloje įgytas mokinių žinias, plečia jų akiratį, mokymuisi suteikia platesnę ir realesnę prasmę, moko teorines žinias praktiškai pritaikyti gyvenime ir susieja mokinius su socialine aplinka.

Bet koks neformaliojo ugdymo proceso organizavimas turi prasidėti nuo mokinių poreikių suvokimo. Dauguma mokslininkų, nagrinėję poreikius (Maslow, Marshall, Hawkins ir kt.) juos skirsto į pirminius ir antrinius (Zohar, Marshall, 2006). Pirminiai – įgimti fiziologiniai poreikiai, antriniai – psichologiniai poreikiai, kurie vystosi tobulėjant žmogaus asmenybei, didėjęt jo gyvenimo patirčiai. Labai svarbu, kad vaikas pažintų save ir savo vidinius poreikius. Bet kokioje veikloje žmogus jaus dvasinį pasitenkinimą, kai bus tenkinami jo poreikiai. Tuomet žmogus darosi jautresnis, gali suprasti kitą žmogų, tada vyksta ir jo socializacija.

Iki Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo svarbiausi bendrojo lavinimo mokyklos uždaviniai buvo mokyti, lavinti ir auklėti vaiką. Šiandien visi puikiai suprantame, kad ugdymas turi apimti mokymą ir mokymąsi, lavinimą ir lavinimąsi, auklėjimą ir saviuklą. Kaip teigia L. Jovaiša (1993) pedagogikos terminų žodyne, galima skirti dvi ugdymosi puses: išorinę (pedagoginiai ugdymo veiksmai) ir vidinę (ugdymosi veiksmai).

Akivaizdu, kad vien pamokoje neįmanoma padaryti visko, kad atsiskleistų prigimtiniai mokinių gabumai, vystytųsi kūrybinės jų galios, todėl buvo pradėta kurti papildomojo (neformaliojo) ugdymo sistemą, kuri mūsų šalyje iki mokyklos reformos neturėjo tokio apibendrinto pavadinimo.

Sudaryti sąlygas vaiko socializacijai – viena iš svarbiausių šiandieninės pedagogikos uždavinių. Dar kitaip tai galima įvardinti socialinių bendravimo įgūdžių ugdymu. Socializacijos procesas bus tikslingas tuomet, kai vaikas mokės nustatyti savo gyvenimo ir veiklos poreikius,

sugebės kelti tikslus ir rinktis uždavinius, įgyti reikalingas kompetencijas, kurios leis pilnavertiškai veikti nuolat besikeičiančioje visuomenėje.

J. Litvinienė (1996) teigia, kad vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso pasekmės. Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Sociologai (I.R. Gaigalienė, I. Leliūgienė, G. Kvieskienė, D. Vyčinienė ir kt.) diskutuoja, kuris iš šių socializacijos faktorių yra reikšmingiausias, tačiau nekyla abejonių, kad šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tinkamus elgesio modelius.

Mokykla yra antrasis nepilnamečio socializacijos agentas, antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokyklos bendruomenė – dinamiška, santykinai savivaldi, priklausanti nuo greitai besikeičiančių principų grupė, kurios dinamiškumas sąlygojamas bendruomenės narių, jų tarpusavio santykių. Kiekvienam moksleiviui mokyklos (klasės) bendruomenė dažniausiai yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas. Jei mokykla kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą, ir pilietines vertybes, tai vaikai, kurie ugdomi susitapatindami su susaususiais, elgsis taip pat, internuos tas pačias vertybes. Tačiau mokykla taip pat gali lemti, jog nepilnametis pakryps į nusikalstamą kelią. Delinkventinio elgesio tikimybė padidėja, kai ir mokykla, ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų vaiką visuomenei priimtina kryptimi (Nepilnamečių institucija Lietuvoje, 1998).

„Gera organizuojant popamokinę veiklą, galima pasiekti, kad sustiprėtų vaiko pasitikėjimas savimi, kad jis pasijustų savarankiškesnis, atsakingesnis, kad jis – visuomenės dalis...“ (Barkauskaitė, 2004, p. 20). Neformalusis ugdymas gali padėti siekti formuoti ir įtvirtinti vertybines nuostatas, didinti mokinių motyvaciją. Jeigu dar mokykloje nebus išspręstos besiformuojančio žmogaus krizės, jos lydės žmogų visą gyvenimą (Zuzevičiūtė, 2006). Neįveikus šių krizių dažniausiai negalvojama apie aukštesnes pagrindines kompetencijas, kurios labiausiai lemia žmogaus galimybes sėkmingai dirbti, būti aktyviu visuomenės nariu, tenkinti savo asmeninius tikslus bei poreikius, suformulavo Europos Komisija 2004 metais.

Kompetencija – žinių, gebėjimų ir nuostatų derinys – asmeniui reikalinga tam, kad jis galėtų siekti individualaus pasitenkinimo, asmeninės raidos, įsitraukimo į visuomenę ir darbingumo (Mokytojo profesinių kompetencijų plėtotės vertinimo prielaidos, 2006).

„Lietuvos švietimo koncepcijoje“ (1992) teigiama, kad „Asmens ugdymas – tai būtinų sąlygų individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams kūrybiškai reikštis, perimant ir plėtojant kultūrą, visumą. Taip apibrėžiamas ugdymas apima mokymą – mokymąsi, lavinimą – lavinimąsi, auklėjimą – saviuklą”.

Baublienė (2003), teigia, kad didesnę reikšmę įgyja savęs ugdymo aktualumas ir žmogui subrendus. Saviugda pripažįstama kaip ugdymo tęsinys ir kartu veiksminga jo sąlyga, ir ji neįmanoma nepažinus savęs. Pabrėžtina, kad asmenybės tarpsniui ypač svarbus pažinimo aktyvumas, kurį skatina įvairūs poreikiai ir interesai.

Svarbi kultūrinė asmens kompetencija – tai asmens gebėjimas suvokti ir vertinti kultūrinės realijas, dalyvauti kultūriniame gyvenime, puoselėti ir plėtoti kultūrinį paveldą, gebėjimas suvokti ir vertinti įvairias kultūros formas ir reiškinius. Iš kitos pusės, globalizaciniai bendradarbiavimo iššūkiai formuoja poreikį dalyvauti viso pasaulio kultūros procesuose. Kultūrinis ugdymas vyksta bendrojo lavinimo procese, plėtojamas mokyklos bendruomenės gyvenime. Todėl ir neformaliojo ugdymo veikla yra ta terpė, kurioje vaikas gali plėtoti šias kompetencijas, nes būtent šioje veikloje tradiciškai ir plačiau integruojami įvairūs dalykai, atsižvelgiama į mokinio papildomus kultūrinius interesus ir gebėjimus. Tai skatina mokymosi motyvaciją ir suteikia papildomų įgūdžių ir žinių (Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008).

L. Tubelis (2001) teigia, kad bet koks ugdymas turėtų peraugti į saviugdą. Vieną iš ugdymo tikslų logiška būtų įvardyti saviugdą. Atsižvelgiant į jos komponentus – saviuklą ir savišvietą – turėtumėme suvokti, kad saviugdą gali inicijuoti tik reikiamas auklėjimas, peraugantis į saviuklą, kurios metu žmogus geba tinkamai kontroliuoti savo elgesį. Tinkamas auklėjimas apima ir savišvietą. Visavertė asmenybė, kurios ugdymas yra peraugęs į saviugdą, pati ugdomi visą gyvenimą, siekdama gyvenimo tikslų, o jų siekdama kuria gerovę sau ir kitiems. S. Poteliūnienė (2000) teigia, kad saviugda yra grindžiama laisve, kuri laikoma pirmąja ir pagrindine atsakomybės prielaida. Pasak J. Vaitkevičiaus (1995), saviugda – sąmoninga, kryptinga žmogaus veikla, kuria siekiama tobulinti savo psigines, socialines savybes pagal visuomeninio ugdymo ir socialinių sąlygų, visuomenei reikšmingų vertybinių orientacijų modelį.

Pasak M. Barkauskaitės (2004), kultūrinis ugdymas susipina su doroviniu ugdymu, nes kultūros tradicijos siekia įtvirtinti dorovės sampratą. Dorovinis pasaulis atsiranda ir yra plėtojamas kartu su asmenybės ugdymu. „Vadinasi, įtraukiant moksleivį į aktyvią praktinę veiklą, ugdymo procesą, kaupiant dorovinio elgesio įpročius, svarbu kryptingai panaudoti mokymo ir nepamokinės veiklos galimybes, siekti jų glaudžios vienovės. Nepamokinė veikla (užklasinė, užmokyklinė) teikia plačias galimybes mokinių elgesio kultūrai formuoti“.

Svarbūs yra pagrindiniai mokinių poreikiai ir jų tenkinimo galimybės. Labiausiai žinoma yra garsaus amerikiečių mąstytojo Abraham Maslow sukurta poreikių hierarchijos koncepcija – „piramidė“. Jis apžvelgė žmogaus motyvaciją kaip penkių poreikių hierarchiją nuo žemiausių – fiziologinių iki aukščiausių – savirealizacijos. Maslow nuomone, individą labiausiai skatina dominuojantys, tai yra jam tuo metu aktualiausi, poreikiai. Dominuojantį poreikį lemia tuometinė žmogaus situacija ir patyrimas. Pradedant gyvybiškai būtinais fiziologiniais poreikiais, kiekvienas žemesniosios pakopos poreikis turi būti patenkinamas, kad individui atsirastų noras patenkinti aukštesniosios pakopos poreikius (Lepeškienė, 1996). „Individo, nepatenkinusio žemesnio lygio poreikių, aukštesnio lygio poreikiai gali nebedominti“ (Everard, Morris, 1997).

Maslow žmogaus poreikius suskirstė į penkias kategorijas išdėstė pagal griežtą hierarchiją: fiziologiniai poreikiai, kurie reikalingi išgyvenimui; saugumo ir ateities poreikiai, saugantys nuo išorės pavojų ir garantuojantys, kad fiziniai poreikiai bus ateityje patenkinti; socialiniai poreikiai – noras prie ko nors pritapti, bendrauti, prisirišimo ir paramos jausmas; pripažinimo arba pagarbos poreikis – pajutus draugystę, pritarimą ir meilę, atsiranda noras parodyti sau ir kitiems savo vertę, siekis iškilti, įgyti statusą, įtaką, pelnyti gerą vardą, dėmesį; kūrybiniai poreikiai – noras parodyti saviraiškos galimybes.

Motyvai nulemia žmogaus elgesį, jų kaitos pagrindu reguliuojanti asmenybės veikla, jos santykiai su aplinka, todėl motyvacijos saviugdai formavimas yra vienas svarbiausių ugdymo uždavinių (Butkienė, Kepalaitė, 1996). M. Teresevičienė, G. Gedvilienė (1999) teigia, kad svarbus sprendimų priėmimas. Sprendimas paprastai suvokiamas kaip sutarimas, kokie veiksmai reikalingi tikslams pasiekti. Pasak autorių sprendimų priežastys gali būti tokios: pasikeitimas skirtinga informacija, motyvacijos kokybiškai spręsti. Ypač svarbu neformaliojo ugdymo prieinamumą užtikrinti vaikams, turintiems socializacijos problemų. Neformalusis ugdymas turėtų būti prieinamas visų socialinių sluoksnių vaikams, o ypač tiems, kurie po pamokų patenka į ugdymuisi nepalankią, asocialią aplinką (Bruzgelevičienė, 2001). Masinės informacijos priemonės. Masinės informacijos priemonės - tai ne mažiau svarbi priežastis, kuri įtakoja

nepilnamečių delinkventiškumą. Iš visų žiniasklaidos priemonių pirmiausia išskiriama televizija, nes ji pasižymi informacijos pateikimo formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį, keisti ekrane įvairius siužetus, veiksmo vietą, personažų skaičių, naudoti specialius efektus. Vis dažniau laisvalaikio praleidimo būdu vaikams ir suaugusiems tampa televizijos žiūrėjimas, taigi televizija tampa vienu iš svarbiausių socializacijos agentų. Dėl didėjančios televizijos įtakos mažėja tokių institutų kaip šeima ir mokykla, bendruomenė, bažnyčia įtaka asmenybės socializacijai (Kiškis, 2004).

Demokratijos dėka šiandien galima ne tik pasirinkti, bet ir įsigyti, žiūrėti, kitaip sakant daryti, ką norime. Vaikams „suteiktos“ visos galimybės žiūrėti įvairius filmus, kuriuose propaguojamas smurto, jėgos kultas bei įvairūs filmai su detaliais nusikaltimų aprašymais, ugdantys jaunimo agresyvumą, pyktį, įtūžį. Taip pat įvairios gyvenimiškos TV laidos tarp jų ir publicistika, kurioje gausu žiaurumo, kraujo, daugybė išaiškintų ir neišaiškintų dalykų ir t.t. O videokasečių nuoma, dauginimas ir platinimas paiso tik biznio taisyklių, todėl nenuostabu, kad prasilenkiama ne tik su mūsų tautos moralės normomis, bet naikinte naikinamos dvasinės vertybės: kuklumas, dora, širdies gerumas, pagarba žmogui, pakantumas, atsakomybė už šeimos narį ir kt.

Daugumoje Lietuvoje leidžiamų laikraščių, žurnalų puslapiuose demonstruojamos moterų figūros su iškiliomis kūno formomis bei nuostabą keliantys skelbimai – juose pilna moterų, siūlančių savo paslaugas ir pan. Taip pat neretai straipsnių autoriai, stengdamiesi pritraukti skaitytojus, sukelti jų susidomėjimą, antraštėse vartoja tokius žodžius: „žiaurus“, „kruvinas“ ir pan. Straipsnių antraštės sudaro „skandalo“, dramatinio įspūdį. Be abejo, neretai yra publikuojamos aukų nuotraukos. Dažniausiai tai daroma pirmuosiuose puslapiuose. Jos dažnai naudojamos kaip pritraukiamoji priemonė. Tokio straipsnio su nuotraukomis išspausdinimas turi įtakos formuojant vaikų elgesį bei pasaulėžiūrą.

Žinoma, ne menkesnę vietą užima ir mūsų naujas technikos išradimas – internetas bei visos kitos kompiuterinės paslaugos, kurios formuoja neigiamas vaikų moralines vertybes, nuostatas, požiūrį į įvairius gyvenimo reiškinius.

Apibendrinant galima teigti, kad viskas priklauso nuo pačio mokinio, jo noro ir valios pasirenkant savo mėgstamą veiklą. Svarbiausia reikia turėti motyvą. Pasak Butkienės, Teresevičienės ir kt. autorių teigimu - motyvai nulemia žmogaus elgesį, jų kaitos pagrindu reguliuojanti asmenybės veikla, jos santykiai su aplinka, todėl motyvacijos saviugdai formavimas yra vienas svarbiausių ugdymo uždavinių.

1.4. Mokytojo ir mokinių bendradarbiavimo edukaciniai aspektai

Aišku viena, kad mokykla dar netapo mokinio namais, mokinys netapo mokyklos personalo aptarnaujamu "klientu". Tokiose mokyklose, kokias mes sukūrėme prieš 50 metų su visagaliais ir visažiniais mokytojais, vaikai mokytis nenori (Barkauskaitė, 2001).

Šiandieninei mokyklai reikia ne gero siauros specializacijos dalykininko, o plataus profilio mokytojo, gebančio mokyti vaikus viso bloko disciplinų, mokančio ne vieną užsienio kalbą.

Mokiniai laukia tikro mokytojo, pasišventusio misionieriaus, mylinčio vaikus ir žmones. Mokiniam reikia mokytojo, išmanančio psichologijos, sociologijos, filosofijos teisės, medicinos mokslus, turinčio komunikacijos įgūdžių, sąžiningo, jautraus, dvasingo ir gailestingo. Mokytojas turi tapti konsultantu, patarėju, globėju.

A. Juodaitytė (2004), pabrėžia, kad ugdymo galios turi ir gali būti perduodamos pačiam vaikui. Kitaip tariant, ugdymą turi orientuoti ne išankstiniai standartai, o vaiko interesai. Pedagoginiai sprendimai yra mokytojo dialogo su vaiku rezultatas. Taip galima tikėtis aktyvaus vaiko įsitraukimo į ugdymo procesą, taip pat ir atsakomybės.

Norint keisti situaciją mokykloje reikia iš esmės ar dalinai keisti ir visą socialinio ugdymo sistemą. Pagrindinės sritys (Nepilnamečių reosocializacija, 2002):

- laisvalaikio praleidimas (įvairi, vaiko poreikius, interesus, amžių, gebėjimus atitinkanti popamokinė veikla);
- bendražmogiškų vertybių diegimas (dorinio mąstymo ugdymas, sąžiningumo, tolerancijos, atsakomybės bei kitų vertybių įsisavinimas);
- socialinių įgūdžių išmokymas (savarankiškumo ugdymas, elgesio ugdymo sistema, savęs pažinimo organizavimas ir kt.);
- ryšių su šeima ir artimaisiais palaikymas (tėvų dienų organizavimas, susirinkimai, individualūs pokalbiai, skambučiai į namus, lankymasis šeimoje ir pan.).

Pastaraisiais metais sumažėjo papildomojo ugdymo institucijų skaičius, trūksta lėšų papildomam ugdymui bendrojo lavinimo įstaigose, taigi aštrėja vaikų užimtumo problema. Ypatinę susirūpinimą kelia visuomenės ir mokyklų bendruomenių požiūris į nusikaltusį vaiką, jo rehabilitaciją ir reintegraciją į visuomenę, menkas vaiko teisių išmanymas ir paisymas. Iš dalies problemą bando spręsti visuomeninės ir nevyriausybinės organizacijos, privačios papildomojo ugdymo įstaigos, bet jų veikla, nors ir atliepia nūdienos vaikų, jaunimo bei visuomenės

poreikius, apima tik tam tikras sritis ir administracinius vienetus, dažnai neturi tęstinumo. Be to, pedagogų, užimtų vaikų papildomuoju ugdymu, kvalifikacijos tobulinimas yra nesisteminis, neturi tęstinumo ir grįžtamojo ryšio.

A. Dapšys, G. Sakalauskas ir kt. autoriai nagrinėjo vaikų nusikalstamumo priežastis, pabrėždami vaikų užimtumo problemą. Jų atlikta kokybinė duomenų analizė rodo, kad mokykloje paaugliams trūksta patrauklios, jų interesus ir poreikius, galias ir galimybes, to meto dvasią atitinkančios veiklos. Bandant sisteminti paauglių atsakymus išryškėja keturios pagrindinės neveiklumo priežastys: “neįdomu”, “niekas neorganizuoja”, “nėra laiko”, “nėra vietos”. Tyrimuose dalyvavę paaugliai nurodė, kad kitiems išnuomos sporto, aktų salių, pusrūsių ar net kabinetų patalpos. Vardydami kitas neveiklumo priežastis mokiniai teigia, kad “nėra žinovų”, “nusenę”, “tarybukai”, “ne tas laikas”. Šie paauglių komentarai tam tikra prasme atspindi statistinius duomenis, liudijančius popamokinės veiklos (ypač sportinės bei meninės) sąstingį. Įvertinus objektyvias ir subjektyvias popamokinės veiklos sąstingio priežastis, atsižvelgiant į paauglių poreikį ir interesą aktyviai veikti ir siekiant išspręsti iškilusias paauglių ugdymo, lavinimo bei užimtumo problemas galima teigti, kad (Dapšys, Sakalauskas, 2000):

- popamokinės veiklos ypač sportinės intensyvinimas bei plėtimas mokykloje ir už jos ribų – viena iš galimybių siekiant išspręsti mokyklos nelankymo, delinkventiškumo mažinimo problemas,
- popamokinė veikla (meninė, sportinė, pilietinė, ekologinė, globos, labdaros ir kt.) turi atitikti paauglių interesus, poreikius, galias ir galimybes, to meto dvasią, o svarbiausia – turi orientuoti paauglį į veiklą, kuri ne tik sudarytų sąlygas jo saviraiškai, bet ir ugdytų pagalbos, atjautos, atsakomybės už, savo veiklą įpročius.

Pedagogų, atsakingų už vaikų ir paauglių užimtumą, darbo įvertinimo ir atsiskaitymo už jį kriterijus yra fiktyvus dalyvių ir renginių skaičius. Tai patvirtina tyrimų duomenys ir paauglių komentarai, jog į kai kuriuos būrelius jų paprasčiausiai nepriėmė. Nepriėmimo priežastys įvairios: vidutiniai ar neatskleisti gabumai, judrumas, keistumas ir pan.

Mokyklose vyrauja nepakankama laisvalaikio užsiėmimų pasiūla ir neįdomi forma. Vaikai pageidautų kovos menų, vairavimo, psichologijos, aerobikos, drožinėsimo, kompiuterių ir kt. būrelių, tačiau realizuoti tai galimybės menkos. Viena vertus, tai susiję su materialine baze, tačiau kita vertus, ir su menka mokytojų motyvacija, kūrybingumo stoka, abejingumu ir netinkama organizavimo forma. Popamokinę veiklą ir laisvalaikį auklėtojai organizuoja pagal individualius auklėjamojo darbo planus, tačiau kai kuriose mokyklose retai jie visiškai įvykdomi,

todėl vaikai užsiima netinkama veikla. Žinoma, užimtumo organizavimas, kaip minėta, priklauso nuo pedagogų išsilavinimo, kompetencijos, gebėjimo bendrauti su ugdytiniais (Sakalauskas, 2000).

Vaikų užimtumui ir papildomam ugdymui sureguliuoti kuriama valstybinė programa, rengiami papildomojo ugdymo sistemą reglamentuojantys dokumentai, paskelbta nepilnamečių justicijos reformos programa, kurie turėtų apibrėžti kiekvienos ugdymo grandies ir prevencinį darbą atliekančių institucijų atsakomybę bei veiklos principus. Iškyla problema – nepakankamas švietimo bendruomenės rengimas prevencijai ir visuomenės informavimas apie vaikų užimtumo ir papildomojo ugdymo nuostatų bei nepilnamečių justicijos kaitą, vaikų ir paauglių apsaugą.

Taigi galime daryti išvadą, kad atstumtas vaikas bei neturintis tiek popamokinės, tiek veiklos apskritai pasuka nusikalstamumo link. Didelę dalį laisvalaikio sudaro mokytojų, vadovų, mokinių bendravimas. Pedagogui jis yra ugdymo priemonė ir tarpusavio santykių su vaikais organizavimo būdas (Žadeikaitė, Kvieskienė, 1996).

R. Želvys (1995) teigia, jog tik bendraudami žmonės gali ugdyti kitus ir tobulinti save, mokyti ir mokytis, padėti kitiems ir ieškoti pagalbos bei paramos sau. Bendravimas – tai vienapagrindinių žmogaus vertybių, t.y. tai, ką žmonės laiko svarbiausiu ir labiausiai vertina. Juk kaip tik bendraujant iš kartos į kartą perduodama amžiais kaupia žmonių patirtis, žinios, kultūrinės tradicijos. Be bendravimo neįmanomas joks profesinis pasirengimas bei tobulėjimas, negalima jokia kuriamoji veikla.

V. Černius laikosi tos nuostatos, jog vaikas turi išmokti elgtis su bendraamžiais, įsigyti draugų, suformuoti savąją socialią asmenybę. Mokykloje socialinis bendravimas yra nepaprastai svarbus. Norint suprasti mokinio sėkmės ar nesėkmės moksle priežastis, pasitaikančius nusižengimus, naudinga atkreipti dėmesį į jo santykius su bendraamžiais. Bendravimas su vaikais atlieka labai svarbias pedagogines funkcijas. Bendraudami pažįstame vaikus, jų asmenybės individualias savybes, charakterio ypatumus.

Bendravimas yra informacijos perdavimo kanalas; bendraudami ne tik gauname informacijos apie vaikus, bet ir perduodame jiems reikalingą informaciją. Bendravimu išreiškiame ir perduodame jausmus, užsimezga emocinis kontaktas. Tikslingai valdomas bendravimas atlieka ir normatyvinę funkciją, yra kontrolės forma – reguliuoja auklėtinių elgesį ir veiklą. Pedagogas numato bendravimo galimybes, teigiamai stimuliuoja vaiko asmenybę ir eliminuoja neigiamus momentus. Kad bendravimas būtų efektyvus ir kad jis atliktų auklėjamąsias funkcijas, būtina natūraliai stichiškai vykstantį bendravimą pakreipti norima

linkme. Kokia bus pedagogo pozicija bendraujant, kokie tarpusavio santykiai su vaikais susiklostys, daug priklausys nuo pačių mokytojų, jų asmenybės. Be to, viso darbo sėkmę lemia pedagogo individualios savybės ir gebėjimai. Ypač reikšmingos, dirbant su vaikais tokios savybės kaip jautrumas, komunikabilumas, empatija. Jos padeda greitai ir lengvai užmegzti psichologinį kontaktą su vaikais, išsikovoti vaikų pasitikėjimą bei autoritetą ir susidraugauti su jais.

Siekiant bendravimu daryti įtaką kitiems, taip pat svarbios yra savęs suvaldymo, savitvartos savybės, todėl reikia mokėti reguliuoti savo jausmus, nuotaikas, neužmiršti pedagoginio takto, neleisti prasiveržti pykčiui, blogai nuotaikai. Nuo individualių pedagogo asmenybės savybių priklausys, kokia forma pasireikš tarpusavio santykiai su vaikais.

Skiriami šeši bendravimo stiliai:

- **demokratiškasis** (būdingas aktyvus bendravimas su vaikais, siekiant užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius, įsigyti vaikų pasitikėjimą ir pagarbą, sudominti vaikus draugyste ir kartu skatinti jų aktyvumą bendraujant),
- **autokratiškasis** (pagrįstas mokytojo vadovavimo principais, laikyti vaikus savo valdžioje; būdingas apeliavimas į bausmę, autoritetą),
- **familiarusis** (pedagoginiai santykiai laisvi, nesuvaržyti, ieškoma auklėtinių draugystės, to paties tikimasi ir iš jų, todėl stengiamasi jiems įtikti, tai nuolaidžiau jantis, pataikaujantis stilius),
- **liberalusis** (formalus pareigų atlikimas, santykiai su vaikais pasyvūs, jiems patiems paliekama teisė spręsti, nesikišama į jų santykius),
- **atrankos** (nuo simpatijų ir antipatijų priklausantis mokytojo ir mokinių bendravimas, siekimas bendrauti tik su išrinktaisiais, vieniems leidžiama daugiau nei likusiems, sukuriama išskirtinė padėtis kolektyve),
- **nenuoseklusis** (gali turėti įvairių stilių bruožų. Mokytojams būdingas bendravimas, iniciatyva, bet sunkiai randama bendra kalba su vaikais, todėl l vaikų iniciatyva nedidelė.

Mokytojai gana dažnai keičia savo poziciją, todėl nepastovūs ir veikimo būdai: nuo griežtų reikalavimų iki nuolaidžiavimo).

Bendravimo rodikliai geriausi, kai yra demokratiškasis bendravimo stilius. Jis išvengia kitų stilių trūkumų: didelio auklėtojo autokratiškumo arba per didelės laisvės vaikams, vyksta natūrali mokytojų ir vaikų sąveika, todėl ir ugdant pasiekiami geriausi rezultatai.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbus mokinio ir mokytojo bendradarbiavimas, kuris užtikrintų, kad šiuolaikinėje mokykloje kokybiškai organizuotas neformalusis ugdymas skatina mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą. Siekiant bendravimu daryti įtaką kitiems, taip pat svarbios yra savęs suvaldymo, savitvartos savybės, todėl reikia mokėti reguliuoti savo jausmus, nuotaikas, neužmiršti pedagoginio takto, neleisti prasiveržti pykčiui, blogai nuotaikai. Nuo individualiųjų pedagogo asmenybės savybių priklausys, kokia forma pasireikš tarpusavio santykiai su mokiniais.

2. MOKINIŲ NEFORMALIOJO UGDYMO KOKYBĖS VALDYMO EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristikos

Rengiantis tyrimui, pirmiausia buvo išskirta tyrimo koncepcija: nustatyta tyrimo problema, objektas, apibrėžta pagrindinė idėja (tyrimo hipotezė), suformuluotas tikslas ir numatyti uždaviniai. Siekiami išsiaiškinti mokinių ir mokytojų neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimo galimybes, pasirinkome empirinio tyrimo kiekybinį apklausos metodą – anketavimą. Anketa mokiniams buvo sudaryta remiantis mokslininkų (Kardelis, 2005; Karmaza ir kt., 2007; Valackienė, 2005) rekomendacijomis.

Tyrimu buvo siekta sužinoti, kokie yra neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimo ypatumai X-XI klasėse, kiek ta veikla sutampa su mokinių poreikiais.

Iš viso buvo apklausti 141 mokiniai, 47 pedagogai.

Visi anketos klausimai buvo išsamiai paaiškinti klasės mokytojui, o ši juos paaiškino mokiniams. Tiriamieji buvo nuteikiami, paskatinami dalyvauti šiame darbe.

Tyrimui atlikti pasirinktas dažnai taikomas anketų metodas, kuriuo siekta:

- išsiaiškinti X – XI klasių mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimo ypatumus,
- gautus anketos rezultatus išanalizuoti ir pateikti rekomendacijas bei išvadas,
- pateikti rekomendacijas, kaip gerinti mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimą X – XI klasėse.

Iš surinktų anketų duomenų buvo atliekama kiekybinė duomenų analizė. Kiekybinė tyrimo dalis buvo analizuojama tokiais etapais: anketų peržiūrėjimas ir duomenų kodavimas; duomenų apdorojimas matematinės statistikos metodais (suvedimas į duomenų matricas); duomenų analizės plano sudarymas. Po to atliekama teorinė gautų duomenų analizė ir lyginimas su kitais mokslinių bei statistinių tyrimų rezultatais. Išanalizavus duomenis patvirtinama arba paneigiama tyrimo pradžioje suformuluota hipotezė.

Duomenys apdoroti naudojant Microsoft Excel (25) programines įrangas.

Mokinių anketa sudaryta taip: trylika klausimų yra uždaro tipo, vienas klausimas atviro tipo.

Šia anketa norėčiau sužinoti, kaip mokiniai suvokia neformalųjį ugdymą, kaip pasirenka savo mėgstamą veiklą (1 priedas).

Gautų duomenų analizė atlikta naudojant nominalinę (pavadinimų) skalę, nes klausimai siejami tik su atsakymų turinio logika.

Pedagogų anketoje yra 16 klausimų: 15 uždari, 1 klausimas atviras.

Sudarant mokytojo anketą norėta sužinoti, kaip pedagogai vertina neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimą savo mokykloje, kokių motyvų skatinami prisideda ar neprisideda prie jos organizavimo, kokių turi pasiūlymų, nusiskundimų, pageidavimų (2 priedas).

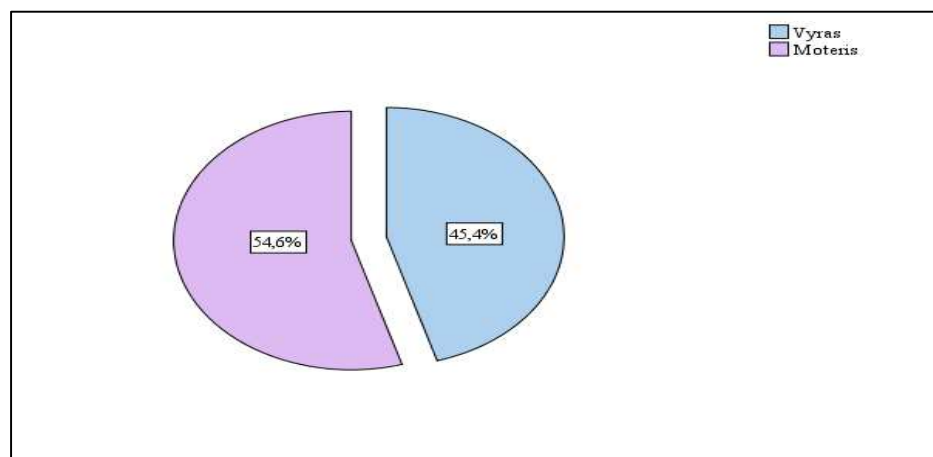
Visų anketų gautų duomenų analizė atlikta naudojant nominalinę (pavadinimų) skalę, nes klausimai siejami tik su atsakymų turinio logika.

Anketos klausimai buvo suskirstyti blokais, apibrėžiant tokias sritis: Mokinių požiūrio į neformalųjį ugdymą, jo samprata, mokinių požiūris apie neformaliojo ugdymo veiklą kurioje jis dalyvauja, veiksniai ir problemos kurios įtakoja įsitraukti į neformalųjį ugdymą, mokytojų ir mokinių bendradarbiavimo galimybės neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinime.

2.2. Mokinių požiūrio į laisvalaikio organizavimą tyrimo rezultatų analizė

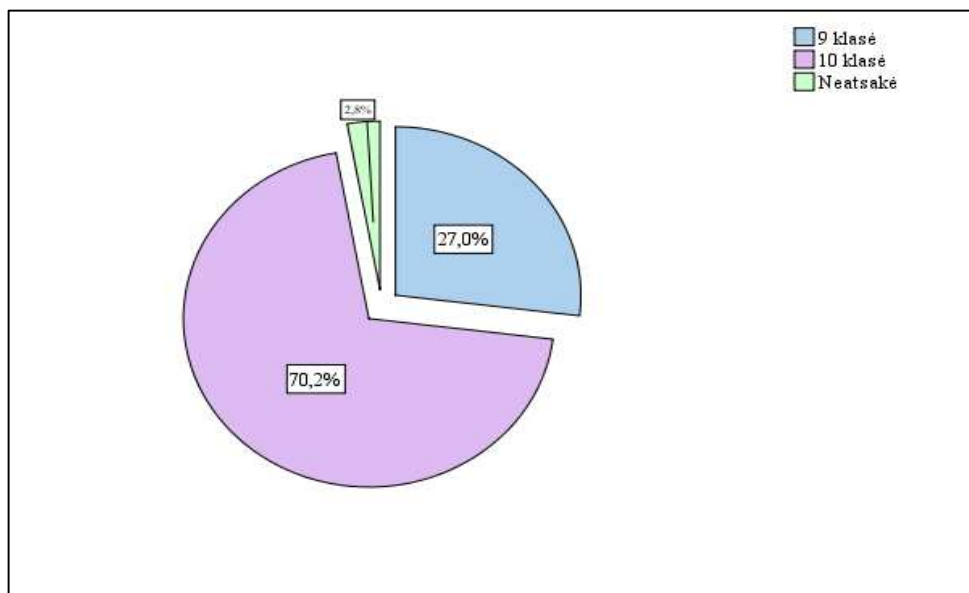
Apklausa atlikta 2010 metais. Anketa siekta išsiaiškinti, kiek mokinius tenkina dabartinis jų mokyklos neformalusis ugdymas, ar tenkina neformaliojo ugdymo kokybė, jos organizavimo būdai ir formos. Respondentai noriai atsakė į anketos klausimus.

Pirmame etape dalyvavo Šiaulių miesto bendro lavinimo mokyklų mokiniai. Iš viso 141 tiriamasis. Mokinių demografinis pasiskirstymas pagal lytį pateiktas 1 pav.

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal lytį

Bendra respondentų charakteristika pagal lytį rodo, kad apklausoje dalyvavo beveik tiek pat mergaičių (54,6%) ir berniukų (45,4%). Mokinių demografinis pasiskirstymas pagal klases pateiktas 2 pav.

2 pav. **Mokinių pasiskirstymas pagal klases**

Šiame paveiksle matyti, kad respondentai pasiskirsto devintose (27,0%) ir dešimtoje (70,2%) klasėse, daugiausia apklausta dešimtų (70,2%) klasių mokinių.

R. V. Pivorienė ir N. Sturlienė (2003) teigia, kad klasė – tai vieta, kur mergaitės ir berniukai praleidžia didžiąją savo gyvenimo dalį, todėl jų savijauta priklauso nuo klasės atmosferos. M. G. R. Robichaud (2007) mano, kad bendradarbiavimo ir pasitikėjimo atmosfera klasėje lemia daugelio mokinių ir visos klasės problemų atsiradimą, o joms atsiradus – konstruktyvų sprendimą. Manytume, kad mokinių klasė turėtų gyventi kaip maža bendruomenė, kur kiekvienas jaučiasi jos dalimi ir kiekvienas gali būti pats savimi. G. Kvieskienė (2003) pabrėžia, kad bendruomenės kūrimosi pradžia – dalykiniai santykiai, kurių metu užmezgami emociniai kontaktai.

Neformalusis ugdymas – bendrojo lavinimo mokykloje organizuojama ir mokinio krepšelio lėšomis finansuojama neformaliojo vaikų švietimo veikla, skirta mokinių, pasirinkusių meninę, sportinę, technologinę, sveikatingumo ar panašią veiklą, asmeninėms, socialinėms, profesinėms kompetencijoms ugdyti (2008-2009 mokslo metų bendrieji ugdymo planai, 2008).

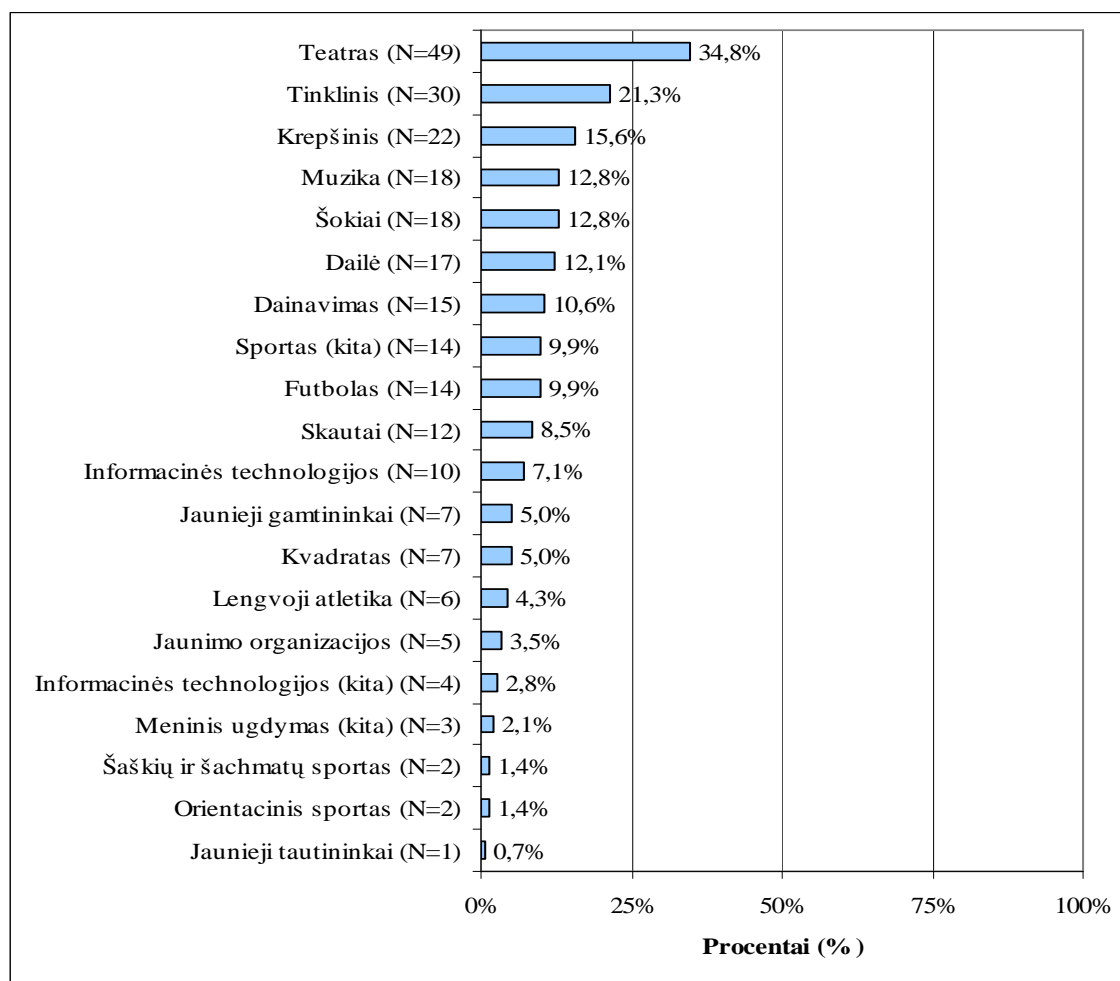
L. Jovaiša (2007) taip pat teigia, kad neformalusis mokymas ar auklėjimas vyksta, kai mokinys mokosi savarankiškai. Mokiniai apibūdino neformalųjį ugdymą (žr.3 pav.)

3 pav. Neformaliojo ugdymo apibūdinimas mokinių požiūriu

Dauguma mokinių teigia, kad viskas priklauso nuo pačio mokinio ($M=2,77$), jo noro ir valios, ($M=2,68$) – neformalusis ugdymas, tai švietimo dalis skirta socialiniams įgūdžiams ugdyti, ($M=2,67$) – proceso centre yra mokinys, jo interesai, poreikiai, ir kad neformalusis ugdymas yra mokymas, lavinimas, vertybinių nuostatų formavimasis, ($M=2,64$) – tai švietimo dalis asmeniniams gebėjimams ugdyti ir skirta mokinių profesinėms kompetencijoms ugdyti. Nedaugelis mokinių atsakė, ($M=2,63$) – padeda įgyti kompetencijas, ($M=2,60$) – mokykla gerina moksleivių rezultatus, ($M=2,04$) – nežino kaip apibūdinti neformalųjį ugdymą.

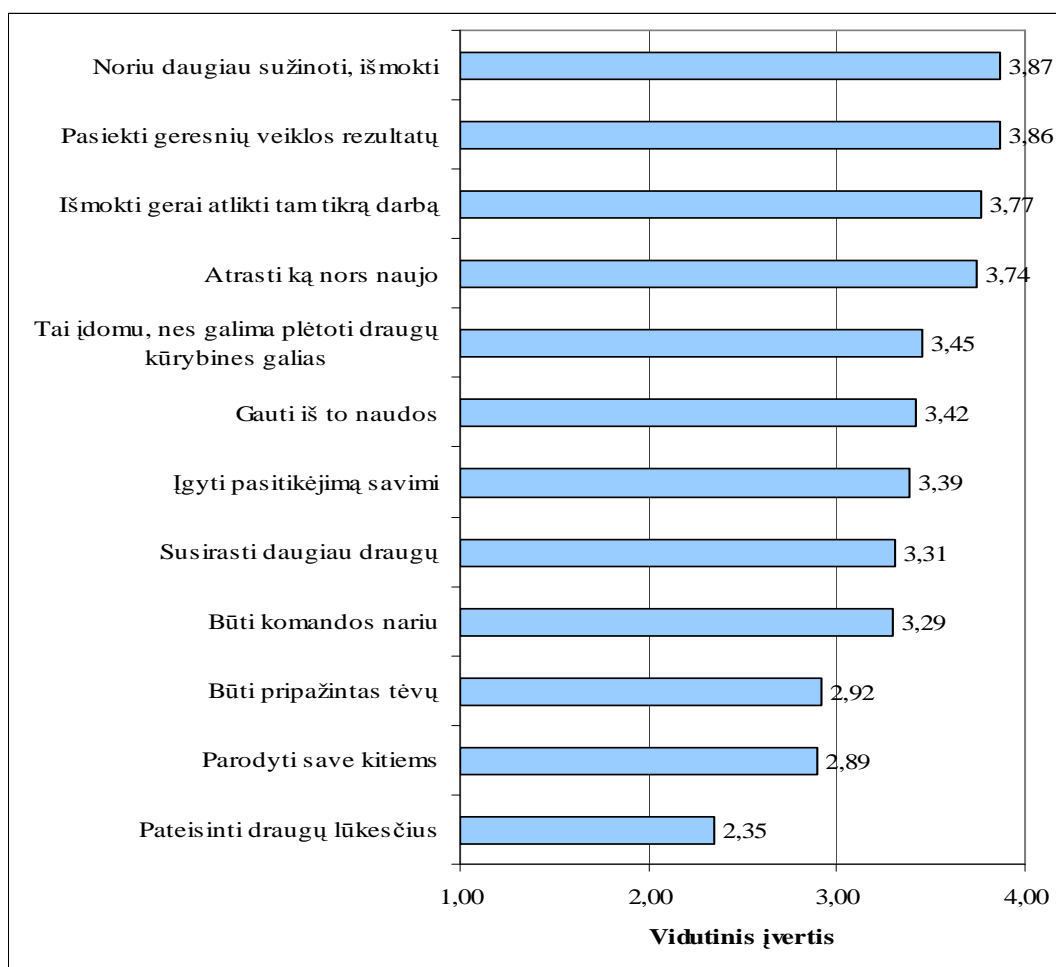
Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2003) reglamentuojama, kad neformaliojo ugdymo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Mokinių veiklos pasirinkimas mokykloje (žr. 4 pav.)

4 pav. **Mokinių veiklos pasirinkimas mokykloje**

Tyrimas vadovaujantis dr. L. Žilinskaitės „Mokiniai dalyvaujantys neformaliajame švietime“ (2008) parodė, kad pati populiariausia neformaliojo ugdymo veikla šalyje yra krepšinis, šia veikla užsiima per 8 proc. Mano tyrime užima trečią vietą – (M=21,3) Pirmoje vietoje – teatras, antroje – tinklinis. Jaunimo organizacijos, kurios šiuo metu dėl ryškios pilietinės misijos yra ypač svarbios, Lietuvoje nėra labai populiarios. A. Dapšys, G. Sakalauskas ir kt. autoriai nagrinėjo vaikų nusikalstamumo priežastis, pabrėždami vaikų užimtumo problemą. Jų atlikta kokybinė duomenų analizė rodo, kad mokykloje paaugliams trūksta patrauklios, jų interesus ir poreikius, galias ir galimybes, to meto dvasią atitinkančios veiklos. Tačiau tyrimas parodė, kad mokyklose yra įvairių būrelių, atitinkančių mokinių amžių, poreikius, interesus. Viskas priklauso nuo pačio mokinio, nuo jo noro ir valios.

Motyvai nulemia žmogaus elgesį, jų kaitos pagrindu reguliuojanti asmenybės veikla, jos santykiai su aplinka, todėl motyvacijos saviugdai formavimas yra vienas svarbiausių ugdymo uždavinių (Butkienė, Kepalaitė, 1996). M. Teresevičienė, G. Gedvilienė (1999) teigia, kad svarbus sprendimų priėmimas. Sprendimas paprastai suvokiamas kaip sutarimas, kokie veiksmai reikalingi tikslams pasiekti. Pasak autorių sprendimų priežastys gali būti tokios: pasikeitimas skirtinga informacija, motyvacijos kokybiškai spręsti. Motyvai, lemiantys mokinių dalyvavimą neformaliajame ugdyme (žr. 5 pav.)

5 pav. **Motyvai, lemiantys mokinių dalyvavimą neformaliajame ugdyme**

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, didžioji dauguma respondentų gali aiškiai įvertinti poreikius, dėl kurių jie rinkosi neformaliojo ugdymo užsiėmimus.

Iš gautų rezultatų matyti, kad neformaliojo ugdymo veiklos poreikių hierarchijoje yra mokinių interesai ir poreikiai, nukreipti į konkrečios veiklos rezultatus: mokiniai siekia išmolti

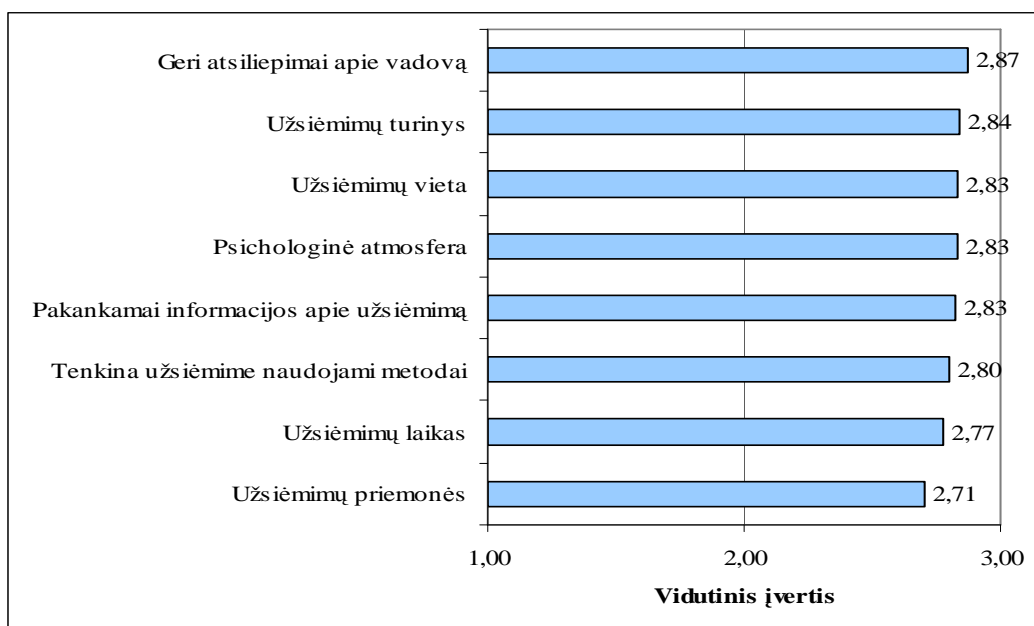
gerai atlikti tam tikrą darbą/veiklą ($M=3,87$), įgyti kuo daugiau žinių ir įgūdžių (išmokti) ($M=3,77$) bei didesnę pasitikėjimą, siekiant geresnių veiklos rezultatų ($M=3,86$) Šiek tiek žemesnėje pozicijoje yra poreikiai, susiję su naujų dalykų atradimu ($M=3,74$).

Poreikių hierarchijos viduryje – bendradarbiavimo ir darbo komandoje poreikis.

Žemesnėse pozicijose lieka tie poreikiai, kurie yra orientuoti į mokinio prestižo pripažinimą ir naudos bei trumpalaikių aukštumų pasiekimą. Žemiausiose vietose yra savo pozicijų kitų atžvilgiu sutvirtinimo ($M=2,89$) ir aplinkinių lūkesčių pateisinimo poreikiai ($M=2,35$).

Labilumo principas teigia, jog papildoma veikla turi būti organizuota taip, kad kiekvienas vaikas dėl vienu ar kitu priežasčių panorėjęs keisti veiklos pobūdį arba visai jos atsisakyti, galėtų dalyvauti kitoje veikloje įpusėjęs ar net baigiantis mokslo metams (išimtys galėtų būti daromos gal tik formaliose papildomojo ugdymo institucijose).

Kultūrinis ugdymas vyksta bendrojo lavinimo procese, plėtojamas mokyklos bendruomenės gyvenime. Todėl ir neformaliojo ugdymo veikla yra ta terpė, kurioje vaikas gali plėtoti šias kompetencijas, nes būtent šioje veikloje tradiciškai ir plačiau integruojami įvairūs dalykai, atsižvelgiama į mokinio papildomus kultūrinius interesus ir gebėjimus. Tai skatina mokymosi motyvaciją ir suteikia papildomų įgūdžių ir žinių (Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008). Poreikiai, skatinantys rinktis neformaliojo ugdymo užsiėmimus (žr.6 pav.)

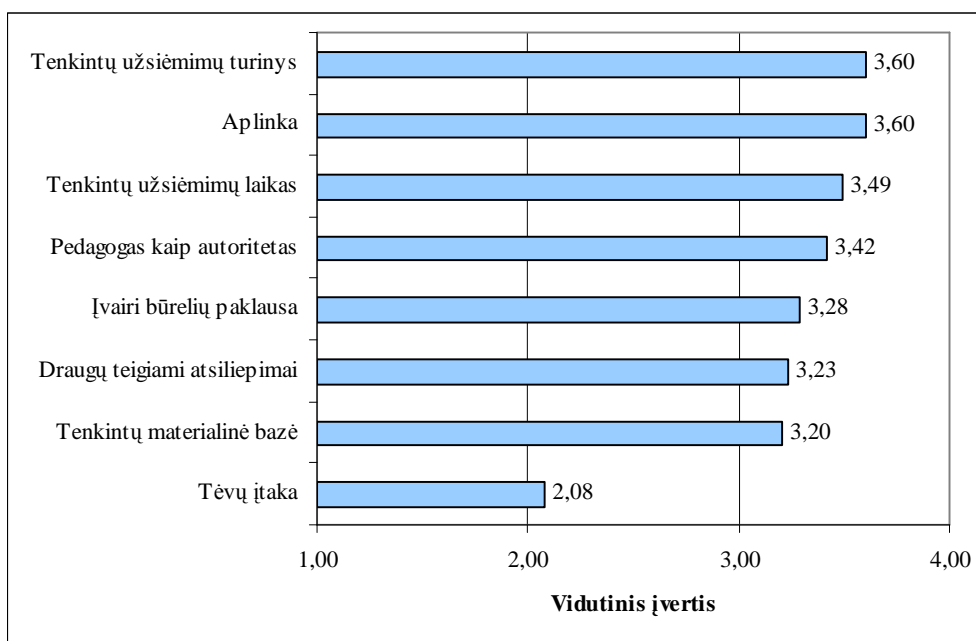

6. pav. Poreikiai, skatinantys rinktis neformaliojo ugdymo užsiėmimus

Taigi, daugiausiai respondentų, t.y. (M=2,87), teigia, jog svarbūs geri atsiliepimai apie vadovą, (M=2,84) – užsiėmimų turinys, (M=2,83)- užsiėmimų vieta ir psichologinė atmosfera, pakankamai informacijos apie užsiėmimą, (M=2,80) – tenkina užsiėmime naudojami metodai, (M=2,77) – užsiėmimų laikas ir užsiėmimų priemonės (M=2,71). A. Juodaitytė (2004), pabrėžia, kad ugdymo galios turi ir gali būti perduodamos pačiam vaikui. Kitaip tariant, ugdymą turi orientuoti ne išankstiniai standartai, o vaiko interesai. Pedagoginiai sprendimai yra mokytojo dialogo su vaiku rezultatas. Taip galima tikėtis aktyvaus vaiko įsitraukimo į ugdymo procesą, taip pat ir atsakomybės.

Pasak L. Jovaišos (2007), teigia, kad veikla – reguliuojamas struktūruotas veikimas. Veiklos struktūrą sudaro: tikslas, siekiamo tikslo motyvai, veikimo turinys, veiksmai, kuriais realizuojamas siekimas, grįžtamoji informacija apie turinio ir veiksmų kryptingumą, veiksmų koregavimas. Veiksniai įtakojantys mokinius geriau įsitraukti į neformalųjį ugdymą (žr.7 pav.).

7. pav. **Veiksniai įtakojantys mokinius geriau įsitraukti į neformalųjį ugdymą**

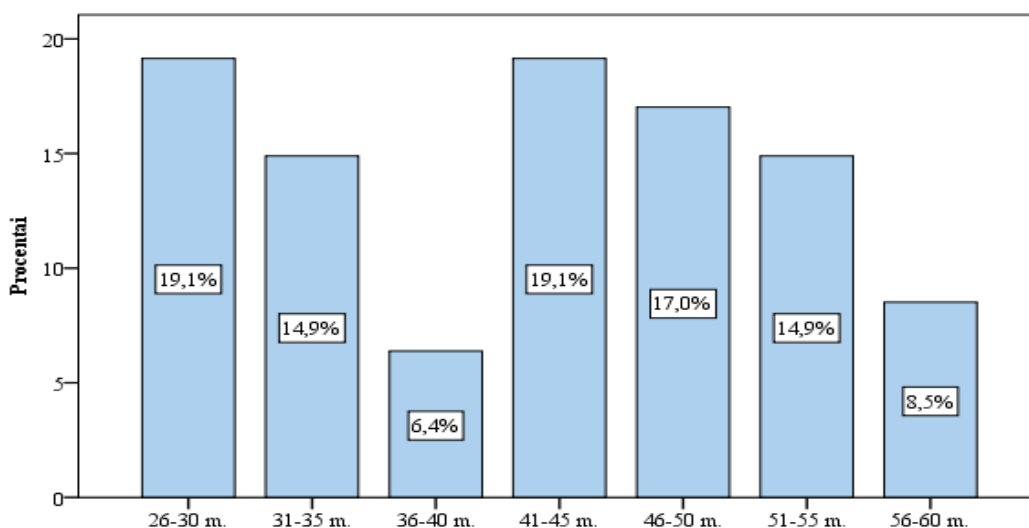
Pats žodis kokybė yra labai subjektyvus ir apibrėžiamas skirtingai. Dažniausiai tai suvokiama kaip “atitikimas poreikiams” ir “nuolatinis tobulėjimas/plėtra”. Stebint reformų procesus švietimo srityje krinta į akis, jog dominuoja apibrėžimas “atitikimas poreikiams”. (Fidler, 2006).

Sugrupuoti atsakymai pateikti 7 paveiksle. Jie pasiskirstė taip: labiausiai imponavo būrelio užsiėmimų turinys ir aplinka – (M=3,60) respondentų. Užsiėmimų laikas – (M=3,49), vadovo, kaip asmenybės trauka – (M=3,42) mokinių, noras atrasti daugiau patinkančių dalykų, įvairių būrelių paklausa – (M=3,28) mokinių, draugų teigiami atsiliepimai – (M=3,23). Mažiau įtakoiantys veiksniai pasirenkant neformalųjį ugdymą: materialinė bazė, mažiausiai įtakoiantys veiksniai yra tėvų įtaka – (M=2,08).

Galima daryti išvadą, kad mokiniai savarankiškai pasirenka savo mėgstama veiklą pagal savo poreikius, interesus, norus.

2.3 Mokytojų požiūris į mokinių neformalųjį ugdymą

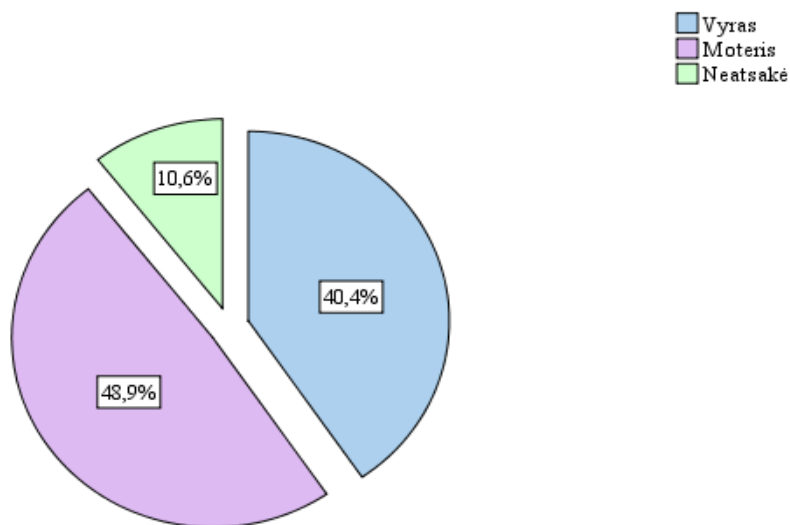
Antrame etape dalyvavo antroji tiriamųjų grupė. Tyrime dalyvavo 20 – 65 metų amžiaus Šiaulių miesto bendro lavinimo mokyklų mokytojai. Iš viso 47 mokytojai (žr. 1 pav.).

8 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

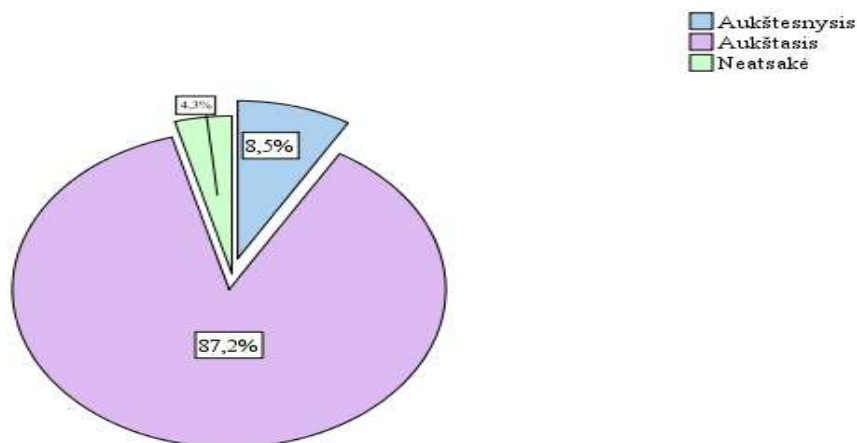
Daugiausiai dalyvavo 26 – 30 metų ir 41 – 45 metų amžiaus grupės mokytojai, mažiausiai tokių buvo 36 – 40 metų ir 56- 60 metų amžiaus grupėje.

Daugiausia apklausoje dalyvavo moterų, nes jos sudaro didžiąją pedagogų dalį mokyklose (žr. 9 pav.).

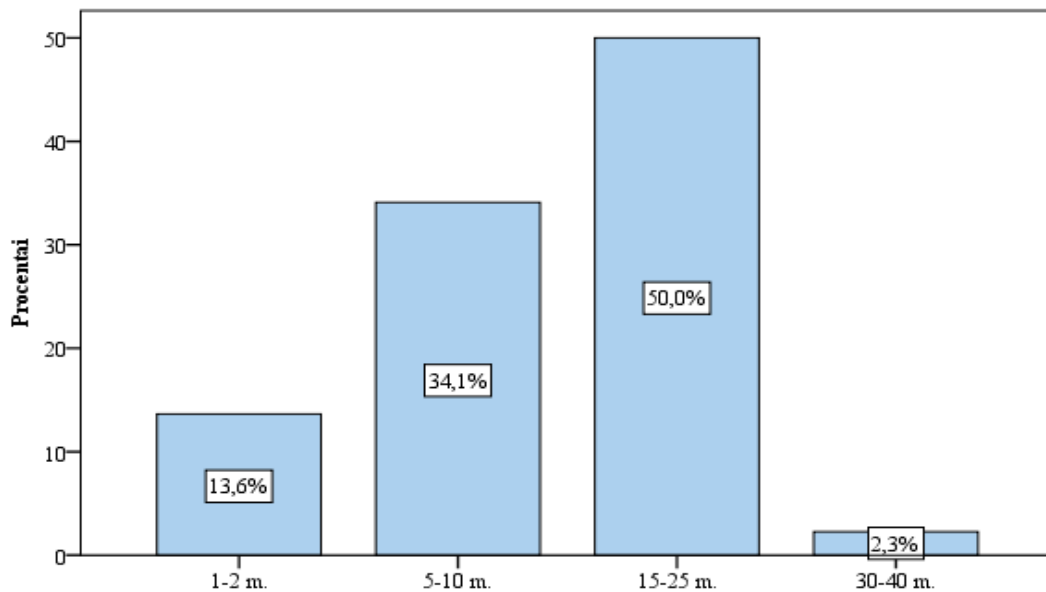

9 pav. **Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį**

Daugiausiai apklausoje dalyvavusių mokytojų yra įsigiję aukštąjį išsilavinimą (žr. 10 pav.) bei turintys 15 - 25 metų darbo stažą (žr. 11 pav.).

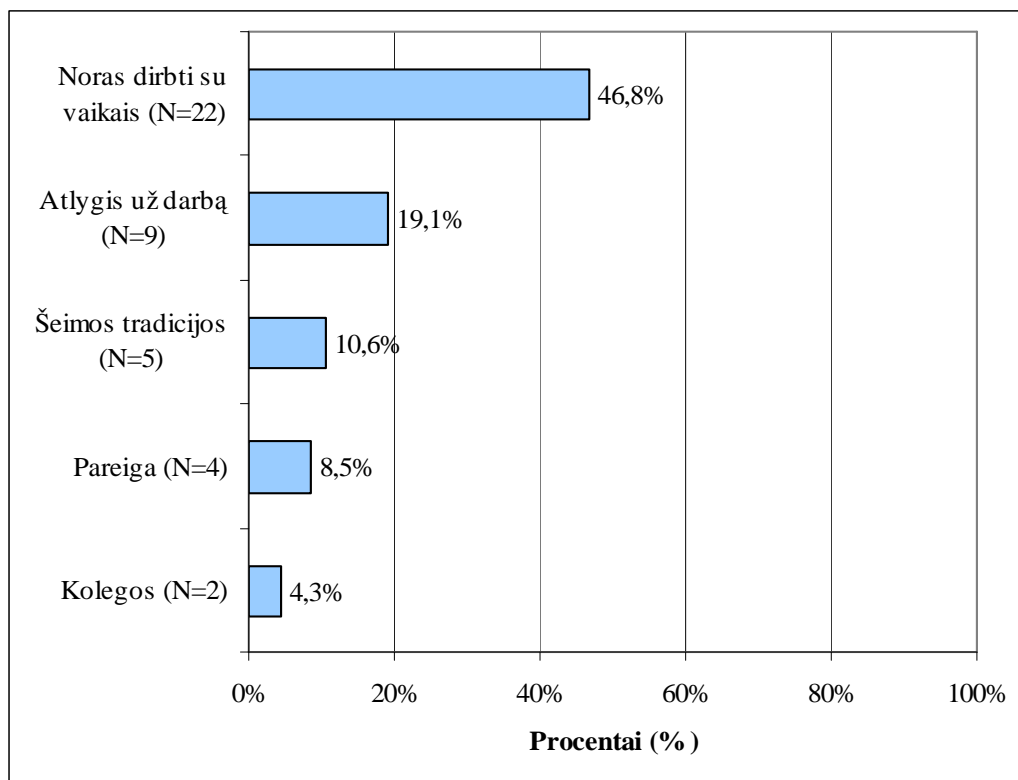

10 pav. **Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą**

11 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo stažą mokykloje

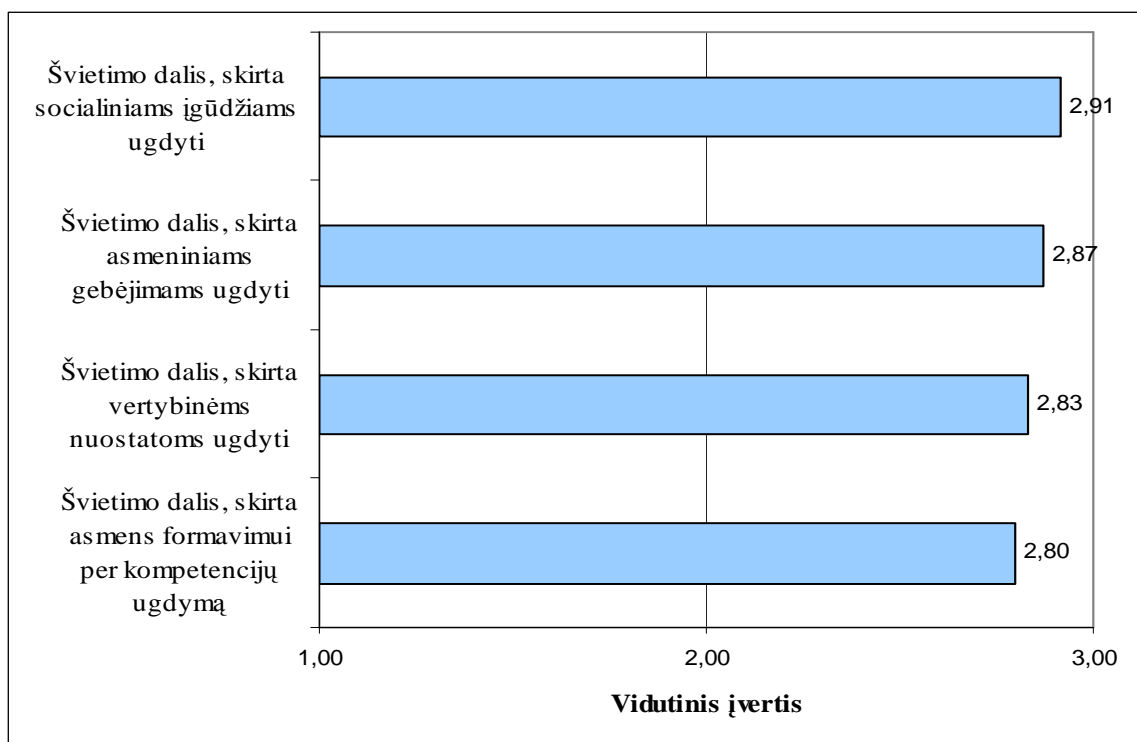
Tiriamųjų paskatinimas dirbti neformaliame ugdyme (žr. 12 pav.)

12 pav. Tiriamųjų paskatinimas dirbti neformaliame ugdyme

Daugiausiai apklausoje dalyvavusių mokytojų teigia, kad paskatino dirbti neformaliame ugdyme noras dirbti su vaikais (N=22), mažiausiai paskatino kolegos (N=2).

Neformalusis ugdymas – neabejotinai reikšminga moksleivių užimtumo sritis, suteikianti galimybes atsiskleisti jų gabumams, leidžianti pagilinti ir praktiškai panaudoti žinias, įgytas pamokų metu. Ši veikla taip pat yra neatsiejama moksleivio asmenybės ugdymo dalis, stiprinanti savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą, pilietiškumą, lavinanti vaizduotę, komunikabilumą. (Kvieskienė, Mockevičienė 2000; Leliūgienė, 2002). Mokytojai apibūdino neformalųjį ugdymą (žr.13 pav.).

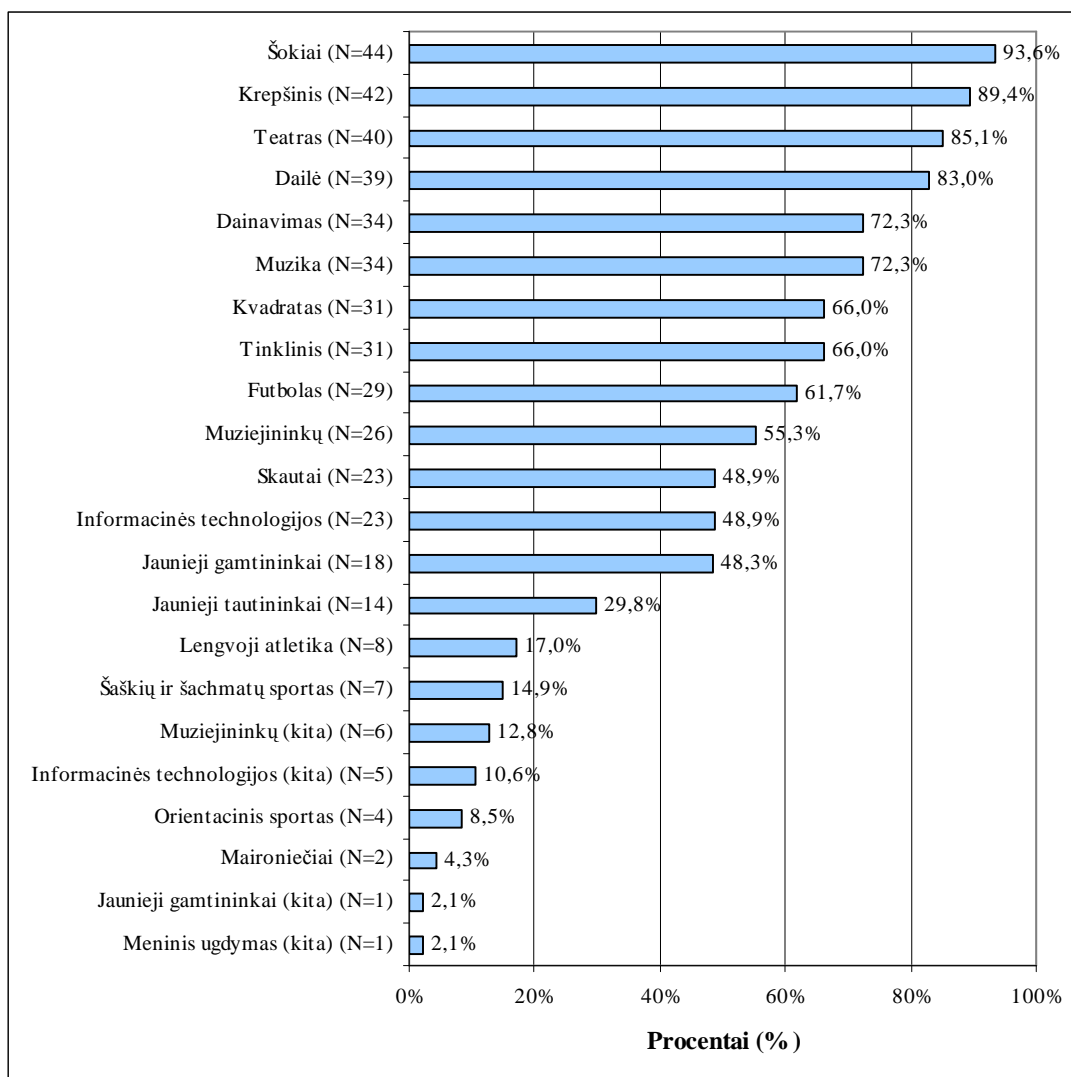

13 pav. Neformaliojo ugdymo apibūdinimas mokytojų požiūriu

Daugiausia pedagogų teigia, kad neformalusis ugdymas yra švietimo dalis skirta socialiniams įgūdžiams ugdyti (bendradarbiavimui, bendravimui) (M=2,91). Dalis pedagogų (M=2,87) teigia, kad neformalusis ugdymas – švietimo dalis skirta asmeniniams gebėjimams ugdyti (pasitikėjimas savimi, savarankiškumas, atsakomybė (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2002) teigiama, kad pagrindinis ugdomosios veiklos tikslas – ugdyti savarankišką, atsakingą, savo ateitį gebantį kurti žmogų. Mokytojas, siekdamas įgyvendinti šį tikslą, privalo ne tik gerai pažinti savo mokinius, bet ir išmokyti juos kuo geriau pritaikyti savo sugebėjimus, skatinti tobulintis, atrasti individualius

gebėjimus, nes tik tuomet galima geriau suvokti supančią aplinką, ją originaliai interpretuoti ir joje įprasmiti save. Visos sąveikos apibūdinančios neformalųjį ugdymą yra viena su kita susijusios ir labai svarbios, pasak pedagogų neformalusis ugdymas – švietimo dalis skirta vertybinėms nuostatomis ($M=2,8$) ugdyti ir kurios pagrindinis tikslas yra per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį ($M=2,80$).

Mokyklos pedagogai atsakė, kad jų mokykloje yra didelis ir įvairus būrelių pasirinkimas (žr. 14 pav.).

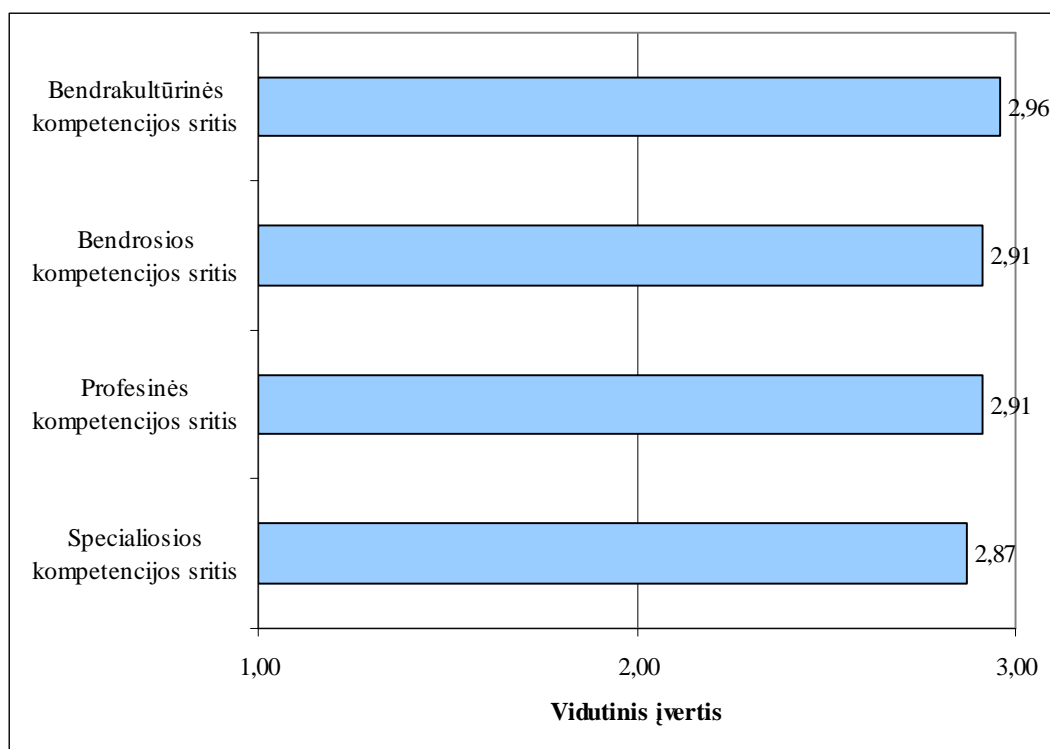

14 pav. Neformaliojo ugdymo veiklų pasirinkimas mokykloje

J. Litvinienė (1996) teigia, kad vaikų elgesys daugiausiai priklauso nuo socializacijos proceso pasekmės. Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja

tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Mokykloje yra įvairių būrelių, pedagogai atsakė, kad jų mokyklose (N= 44) yra šokiai, sporto būrelių: krepšinis (N=42), kvadratas, tinklinis, futbolas, daugiausia dominuoja ir meninis ugdymas: šokiai, teatras, dailė, muzika, mažiausiai įvardijo: maironiečių klubas, jaunieji gamtininkai.

Svarbi kultūrinė asmens kompetencija – tai asmens gebėjimas suvokti ir vertinti kultūrinės realijas, dalyvauti kultūriniame gyvenime, puoselėti ir plėtoti kultūrinį paveldą, gebėjimas suvokti ir vertinti įvairias kultūros formas ir reiškinius. Mokytojai nurodė būdingiausias kompetencijas, kuriomis vadovaujasi organizuojant neformalųjį ugdymą (žr.15 pav.).

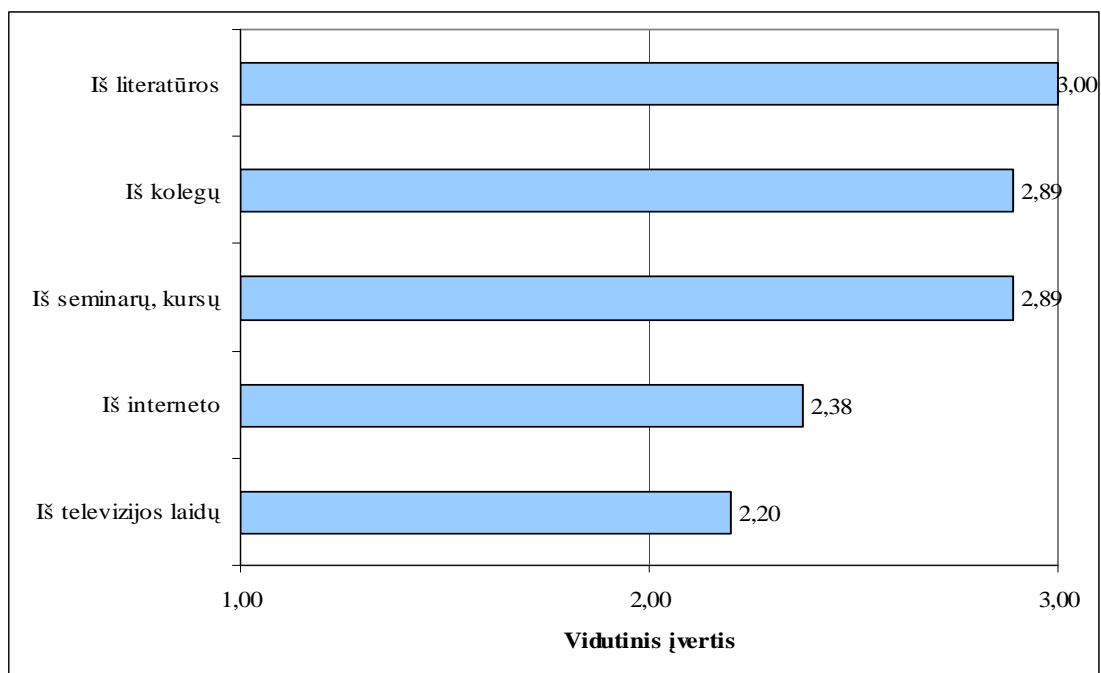

15 pav. Svarbiausios kompetencijos organizuojant neformalųjį ugdymą

Tyrimo rezultatai rodo, kad visos kompetencijos yra svarbios ir reikšmingos. (M=2,96) respondentų teigia, kad svarbiausia yra bendrakultūrinė kompetencijos sritis. Tai žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą žmogaus veikimą konkrečiose kultūrose. Pedagogai vienodai atsakė (M=2,91), kad jiems svarbios tiek

profesinės kompetencijos sritis, tiek bendrosios. Specialiosios kompetencijos sritis ($M=2,87$). Tai mokytojo žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savbės, sąlygojančios jo veiklą ugdymo tyrinio srityje.

Šiandieninei mokyklai reikia ne gero siauros specializacijos dalykininko, o plataus profilio mokytojo, gebančio mokyti vaikus viso bloko disciplinų Žinių įgijimo šaltiniai (žr.16 pav.).

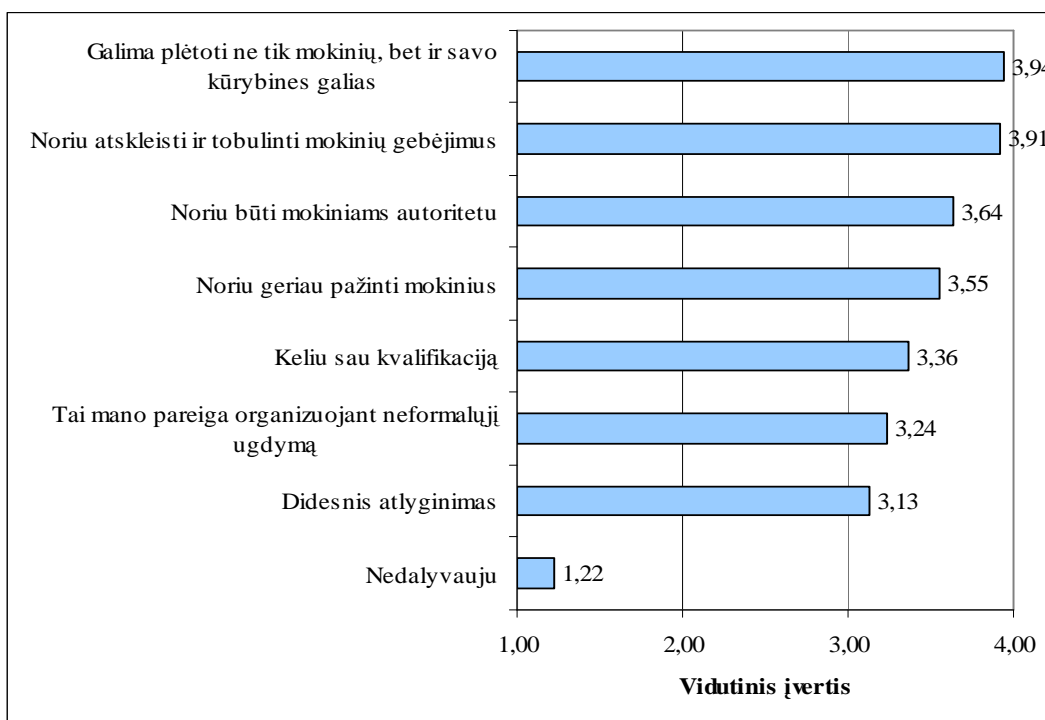
16 pav. Žinių įgijimo šaltiniai

Organizuojant mokinių laisvalaikį reikia turėti pakankamai vadybinių žinių, įgūdžių. Iš kur jų semiasi respondentai, parodyta 16 lentelėje.

Kaip svarbiausią šaltinį ($M=3,00$) pedagogų įvardija naujausią pedagoginę literatūrą; ($M= 2,89$) – kursų, seminarų lankymą; ($M= 2,20$) – televizijos laidas; ($M=2,89$) – bendravimą su kolegomis, ($M=2,38$) – internetą. Kaip mažiau svarbų šaltinį mokytojai mini televizijos laidas – ($M=2,20$).

Motyvai, lemiantys mokytojų dalyvavimą laisvalaikio organizavime (žr.17pav.).

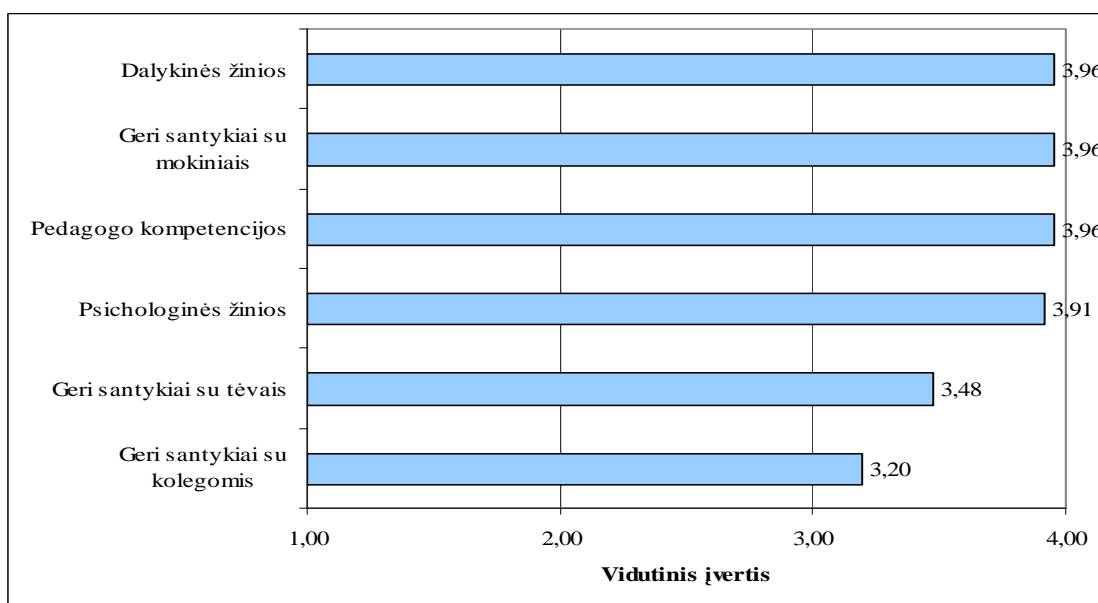

17 pav. **Motyvai, lemiantys mokytojų dalyvavimą laisvalaikio organizavime**

Sugrupavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad kūrybinių galių plėtojimą, kaip svarbiausią motyvą, įvardijo ($M=3,94$); gebėjimų atskleidimą – ($M=3,91$); noras būti autoritetu – ($M=3,64$). Mažiau svarbiu motyvu, lemiančiu dalyvavimą laisvalaikio veikloje, - kvalifikacijos kėlimą ($M=3,36$); ($M=3,24$) – pareigą; ($M=3,13$) - didesnę atlyginimą; ($M=1,22$) pedagogų nedalyvauja neformaliajame ugdyme.

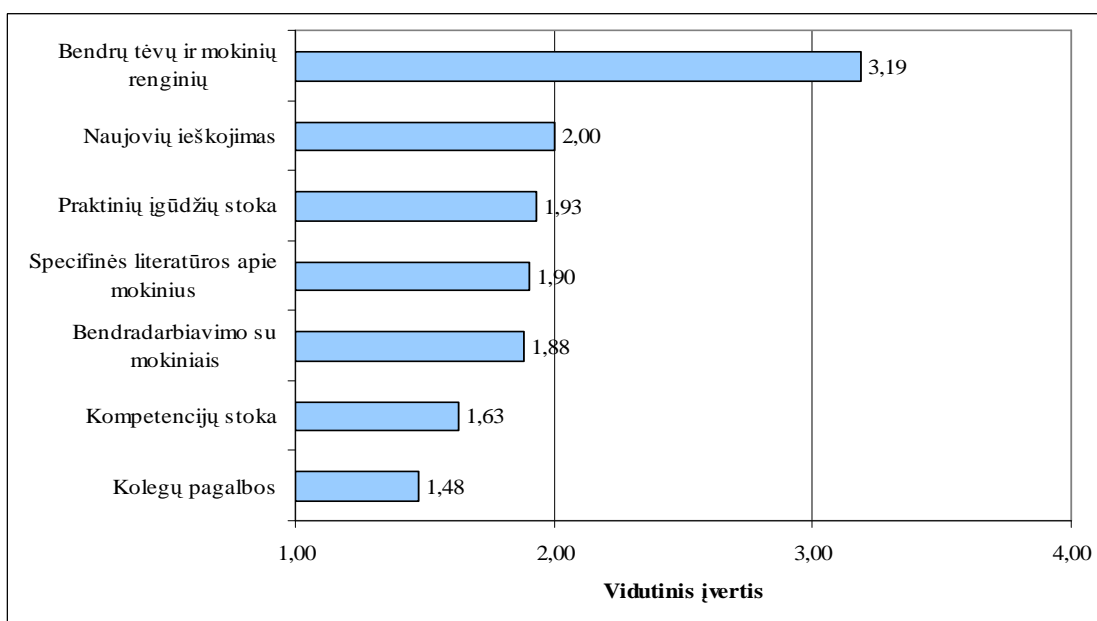
Mokinių įtraukimo į laisvalaikio organizavimą būdai (žr. 18 pav.).

18 pav. Mokinių įtraukimo į laisvalaikio organizavimą būdai

Kaip reikalingiausių faktorių ($M=3,96$) respondentų įvardija dalykinės žinios, geri santykiai su mokiniais ir pedagogo kompetencijos. Svarbios yra ir psichologinės žinios – ($M=3,91$). Kaip mažiau reikalingą – gerus santykius su mokinių tėvais, gerus santykius su bendradarbiais ($M=3,20$).

Mokytojai nurodė informaciją, kurios trūksta, kad galėtų geriau įtraukti mokinius į neformalųjį ugdymą (žr. 19 pav.).

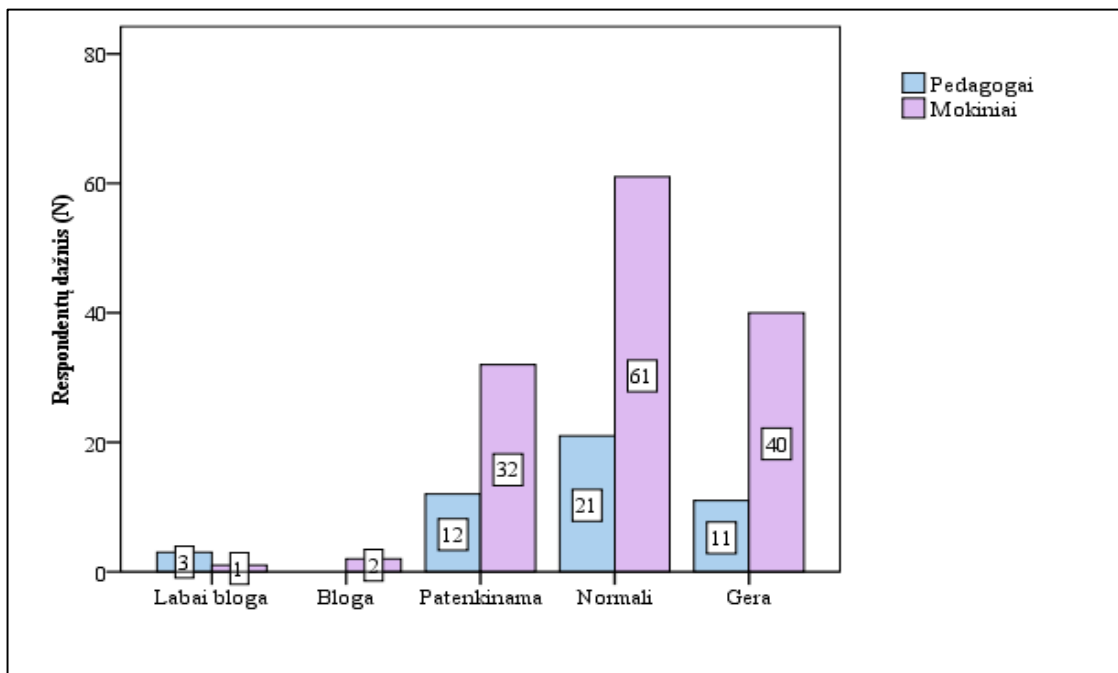
20 pav. Informacijos trūkumas

Organizuojant mokinių laisvalaikį reikia turėti pakankamai vadybinių žinių, įgūdžių. Iš kur jų semiasi respondentai, tačiau kartais informacijos pritrūksta, parodyta .

Kaip svarbiausią informacijos šaltinį ($M=3,19$) pedagogų įvardija bendrų tėvų ir mokinių renginių, naujovių ieškojimą ($M=2,00$), praktinių įgūdžių stoka ($M=1,93$). Mažiau svarbia specifinės literatūros apie mokinius ($M=1,90$), bendradarbiavimo su mokiniais – ($M=1,88$). Tik ($M=1,63$) nurodė kompetencijų stoka, kolegų pagalbą ($M=1,48$). R. Želvytis (1995) teigia, jog tik bendraudami žmonės gali ugdyti kitus ir tobulinti save, mokyti ir mokytis, padėti kitiems ir ieškoti pagalbos bei paramos sau. Bendravimas – tai vienapagrindinių žmogaus vertybių, t.y. tai, ką žmonės laiko svarbiausiu ir labiausiai vertina. Juk kaip tik bendraujant iš kartos į kartą perduodama amžiais kaupta žmonių patirtis, žinios, kultūrinės tradicijos. Be bendravimo neįmanomas joks profesinis pasirengimas bei tobulėjimas, negalima jokia kuriamoji veikla.

2.4. Mokytojų ir mokinių požiūris į neformalųjį ugdymą, jo kokybės valdymo tobulinimą

P. Gudynas (2008) teigia, jog kokybės sąvoka kinta ir priklauso nuo aplinkybių. Bendrojo ugdymo kokybei svarbus ir švietimo įstaigų darbingumas, ir visų rūšių švietimo vartotojų poreikių tenkinimas. Šiuo metu Lietuvoje švietimo kokybės klausimas yra ypač aktualus, nes švietimo kokybė darosi vis svarbesnė, o vartotojų poreikiai sparčiai keičiasi. Tyrėjas mano, jog siekiant ugdymo kokybės labai svarbus aktyvus mokinių mokymasis, metakognityvinio mąstymo ugdymas, savo darbo reflektavimas. Pirmiausia paanalizuokime mokytojų ir mokinių požiūrį į neformalųjį ugdymą ir jo kokybę Lietuvoje (žr. 21 pav.).

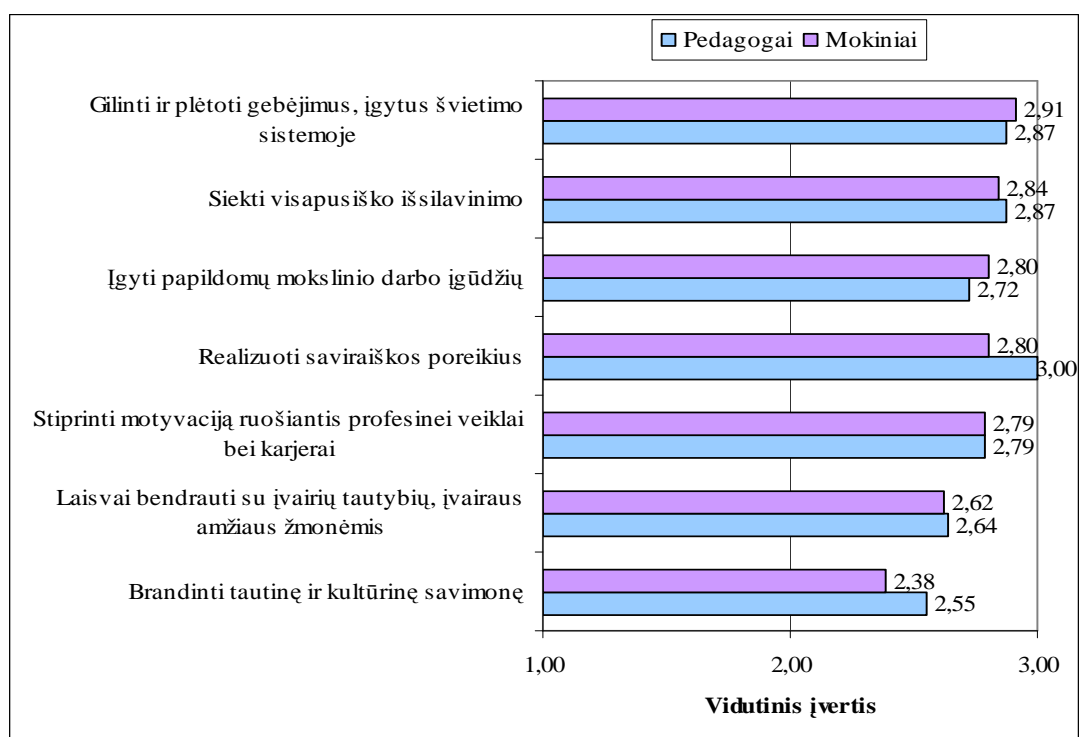

21 pav. Mokytojų ir mokinių požiūrį į neformalųjį ugdymą ir jo kokybę

Gauti rezultatai rodo, kad mokiniai labiausiai teigia, kad neformaliojo ugdymo kokybė Lietuvoje yra normali (61%), mokytojai teigia – (21%), kad normali neformaliojo ugdymo kokybė, 40- mokinių teigia, kad gera neformaliojo ugdymo kokybė, (21% mokytojų teigia, kad kokybė gera. Nedidelė dalis mokinių teigia, kad ugdymo kokybė patenkinama (32%), o mokytojų – (12,2%) mokinių neformalųjį ugdymą ir jo kokybę Lietuvoje vertino blogai ir tik (1%- labai blogai, pedagogų 3%).

Galima daryti išvadą, kad mokiniai labiau linkę neigiamai vertinti neformalųjį ugdymą ir jo kokybę Lietuvoje.

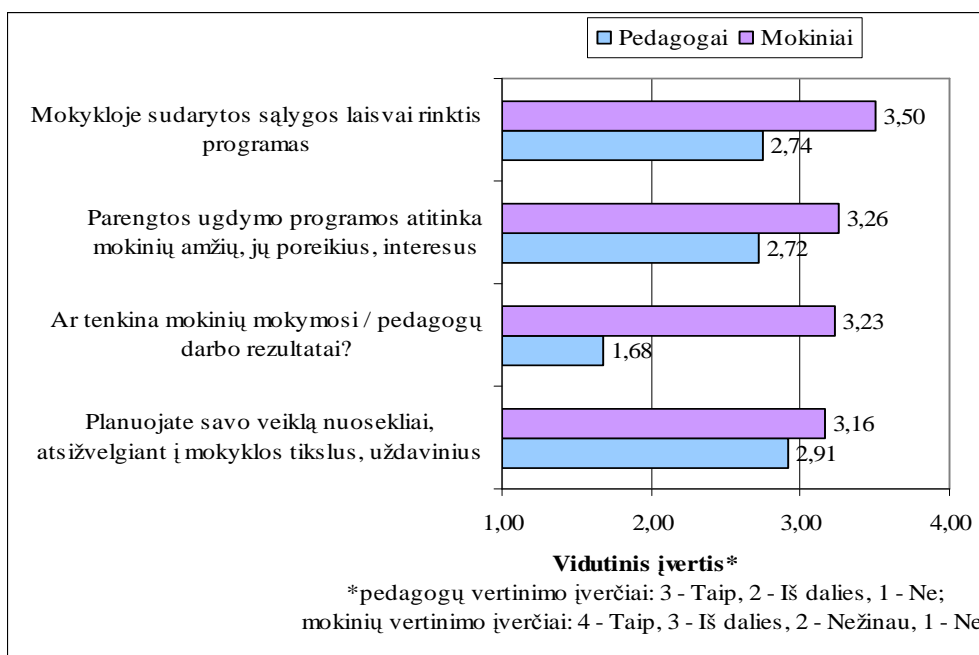
Mokinių ir mokytojų teiginiai apie neformaliojo ugdymo sistemą, jos funkcionavimą (žr.22 pav.).

22 pav. **Mokinių ir mokytojų teiginiai apie neformaliojo ugdymo sistemą, jos funkcionavimą**

Daugiausia pedagogų ($M=3,00$) teigia, kad neformaliojo ugdymo sistema turi funkcionuoti taip, kad realizuotume savo poreikius, mokiniai – ($M=2,80$), mokiniams svarbu gilinti ir plėtoti gebėjimus, įgytus švietimo sistemoje, mokytojai – ($M=2,87$), vienodai atsakė tiek mokytojai, tiek mokiniai ($M=2,79$), kad neformaliojo ugdymo sistema turi funkcionuoti taip, kad stiprintų motyvaciją ruošiantis profesinei veiklai bei karjerai.. Mažiau aktualūs teiginiai tarp mokytojų ir mokinių: laisvai bendrauti su įvairių tautybių, įvairaus amžiaus žmonėmis, brandinti tautinę ir kultūrinę savimone.

Labai svarbi yra neformaliojo ugdymo veiklos programa, mokytojų ir mokinių teiginiai (žr. 23 pav.).

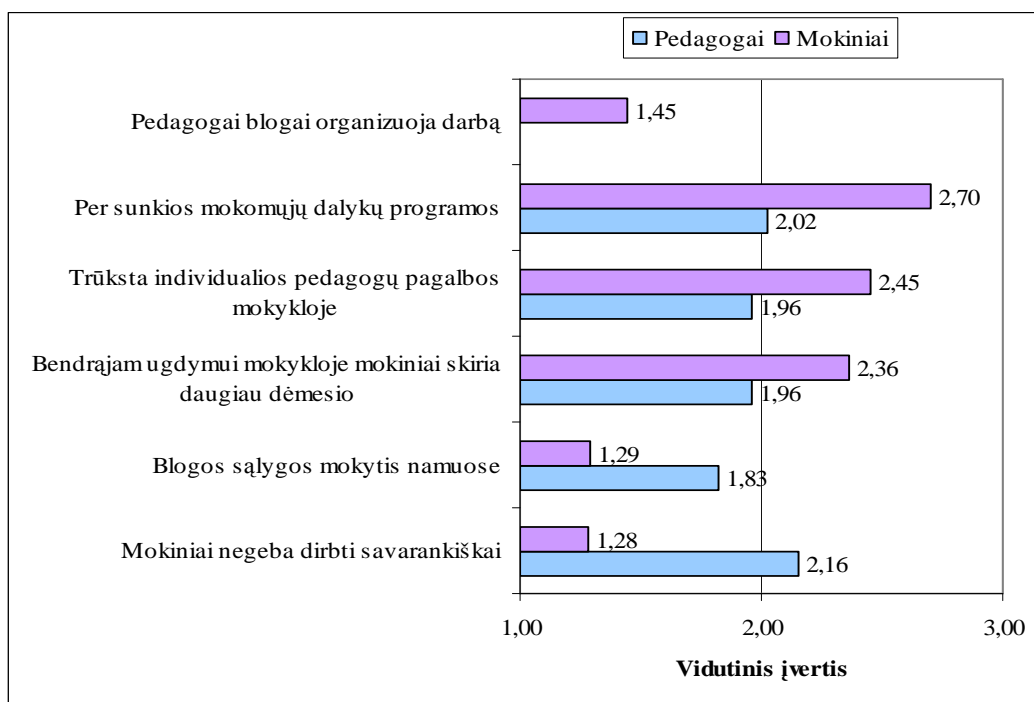

23. pav. **Neformaliojo ugdymo veiklos programa, mokytojų ir mokinių teiginiai**

Mokiniai teigia, kad mokykloje sudarytos sąlygos laisvai rinktis programas, ($M=3,50$), mokytojai – ($M=2,74$) ,parengtos ugdymo programos atitinka mokinių amžių, jų poreikius, interesus – 3,26 mokinių, tenkina pedagogų rezultatai –($M=3,23$), o tik ($M=1,68$) pedagogų atsakė, kadtenkina mokinių mokymosi rezultatai. Mokiniai planuoja savo veiklą nuosekliai, atsižvelgiant į mokyklos tikslus ir uždavinius ($M=3,16$), pedagogai – ($M=2,91$).

Galima daryti išvadą, kad mokiniai labiau linkę save teigiamai vertinti nei pedagogai.

Mokinių ir mokytojų būrelių priežastys, kurios trukdo pasiekti geresnių rezultatų neformaliajame ugdyme (žr. 24 pav.).

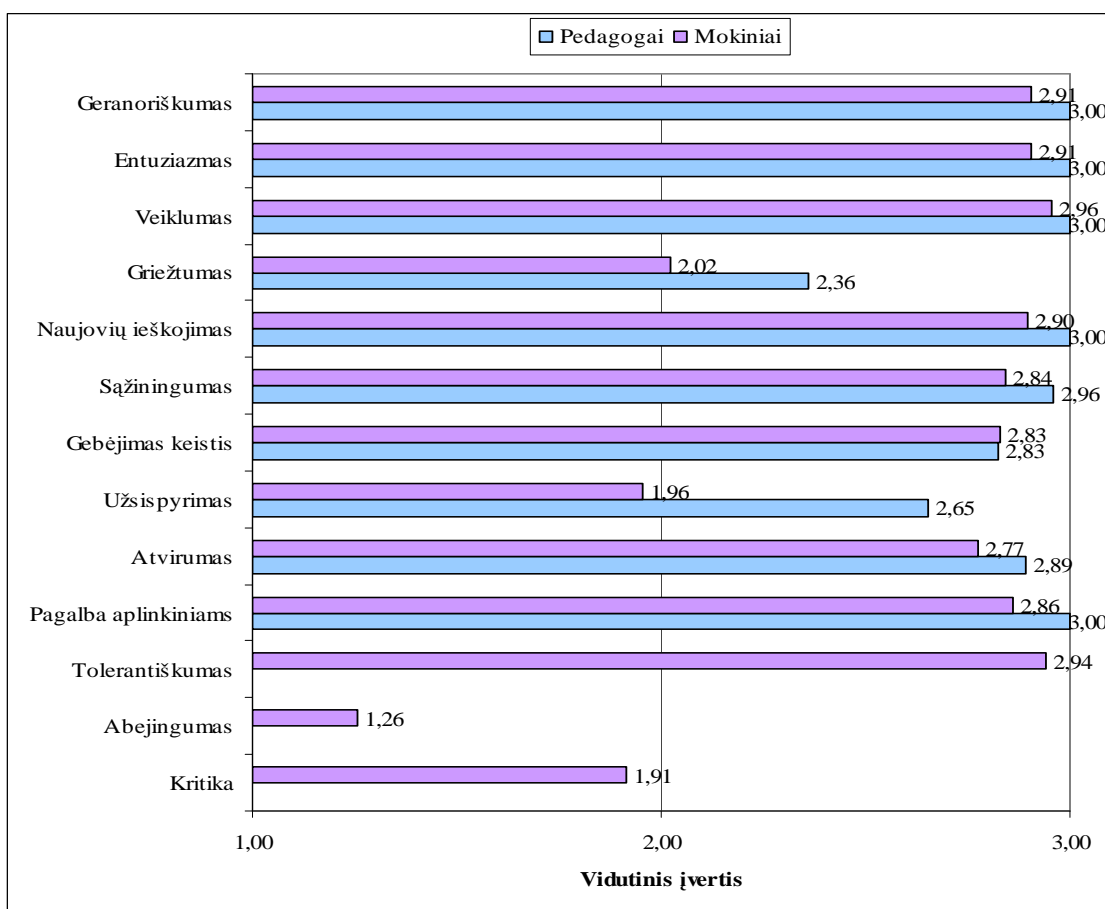

24 pav. Mokinių ir mokytojų būrelių priežastys, kurios trukdo pasiekti geresnių rezultatų neformaliajame ugdyme

Gauti rezultatai rodo, kad mokiniai teigia, kad pedagogai blogai organizuoja darbą ($M=1,45$), per sunkios mokomųjų dalykų programos ($M=2,70$), bendrajam ugdymui mokykloje mokiniai skiria daugiau dėmesio ($M=2,36$), tik ($M=1,29$) – mokinių teigia, kad blogos sąlygos mokytis namuose ir ($M=1,28$) – mokiniai negeba dirbti savarankiškai. Pasak pedagogų ($M=2,16$) – mokiniai negeba dirbti savarankiškai, trūksta individualios pedagogų pagalbos mokykloje ($M=1,96$) ir bendrajam ugdymui mokykloje mokiniai skiria daugiau dėmesio.

Siekiant bendravimu daryti įtaką kitiems, taip pat svarbios yra savęs suvaldymo, savitvardos savybės, todėl reikia mokėti reguliuoti savo jausmus, nuotaikas, neužmiršti pedagoginio takto, neleisti prasiveržti pykčiui, blogai nuotaikai. Nuo individualių pedagogų asmenybės savybių priklausys, kokia forma pasireikš tarpusavio santykiai su vaikais.

Pedagogų asmeninių savybių svarba organizuojant neformalųjį ugdymą mokinių ir mokytojų požiūriu (žr. 25 pav.)

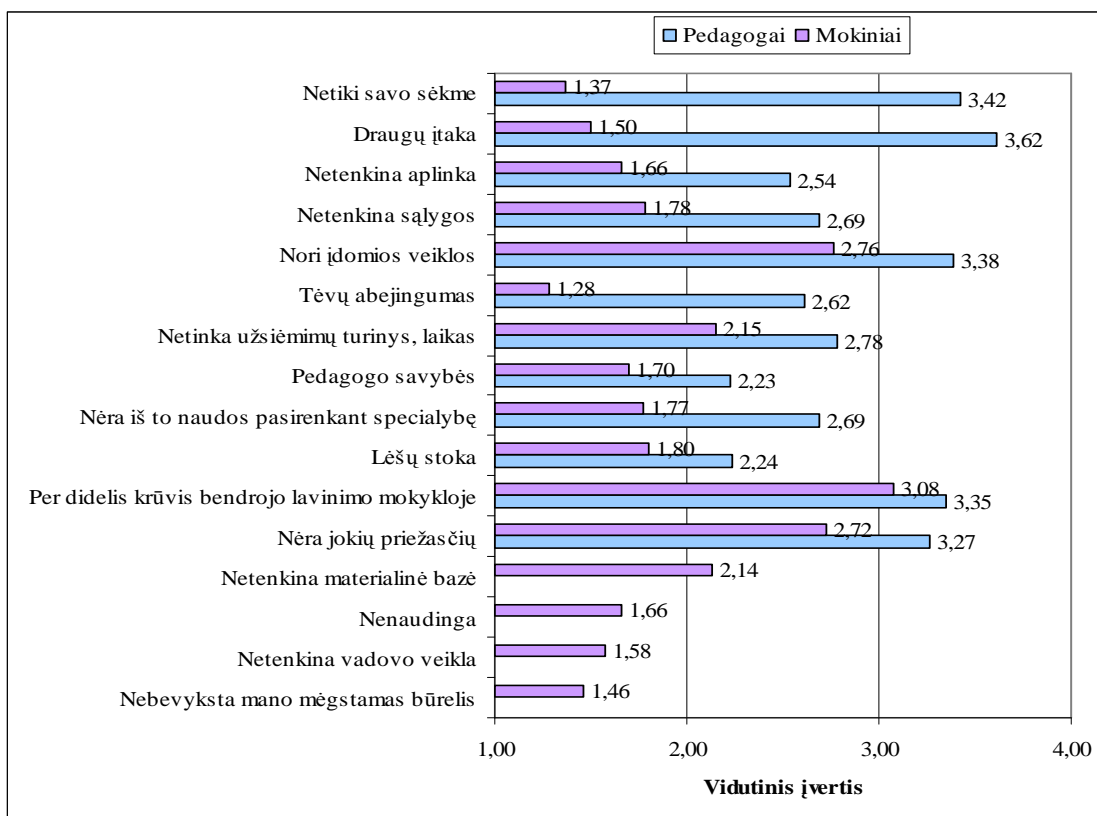
25 pav. Pedagogų asmeninių savybių svarba organizuojant neformalųjį ugdymą

Respondentų (mokytojai) ($M=3,00$) kaip svarbiausią savybę, organizuojant mokinių rekreacinę veiklą, įvardija entuziazmą; – gebėjimą bendrauti; ($M=3$) – naujovių ieškojimą; geranoriškumą; – gebėjimą keistis, atsidavimą. Nėvienas pedagogas nemano, kad svarbiausia savybė yra abejingumas, tolerantiškumas. Mokiniai teigia, kad svarbiausios pedagogų savybės yra: geranoriškumas, entuziazmas, veiklumas, naujovių ieškojimas, tolerantiškumas. Mažiausiai teigia, kad griežtumas ($M=2,02$), užsispyrimas ($M=1,96$).

Galima daryti išvadą, kad teigiamos mokytojo savybės žavi mokinius ir pačiam pedagogui padeda organizuoti mokinių neformalųjį ugdymą užtikrinant jo kokybės valdymą.

Mokiniai ir mokytojai nurodė problemas, kurios iškyla įsitraukiant į neformalųjį ugdymą (žr. 26 pav).

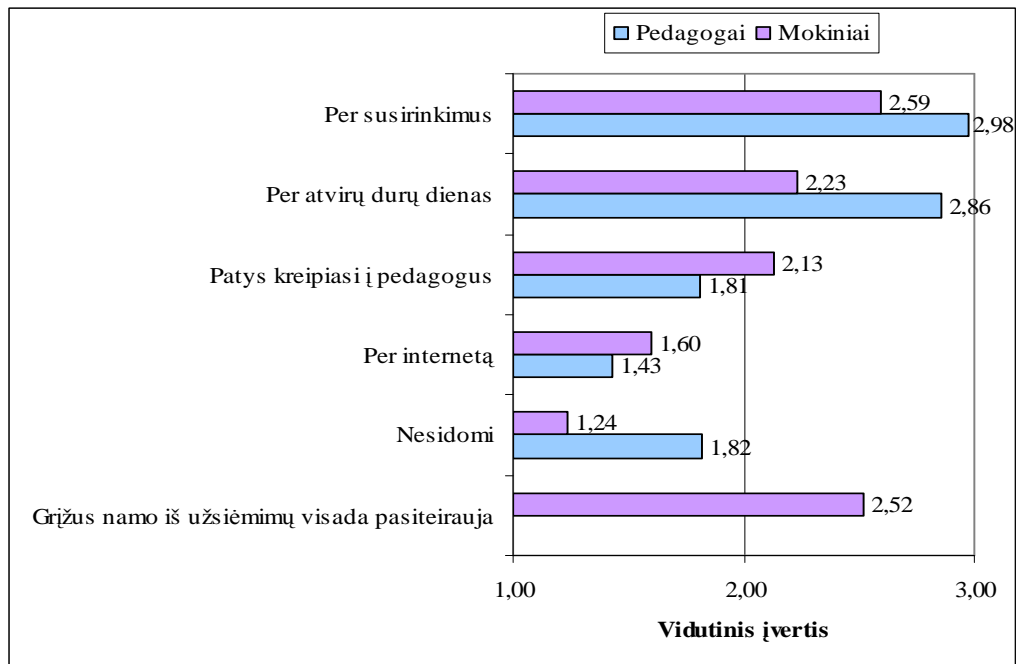

26 pav. **Mokinių ir mokytojų problemos neformaliame ugdyme**

Dauguma ($M=3,62$) tiriamųjų (mokinių) teigia, kad didžiausia problema, kuri iškyla išitraukiant į neformalųjį ugdymą – draugų įtaka, netiki savo sėkme ($M=3,42$), nori įdomios veiklos ($M=3,38$). Mažiausiai įtakoja: pedagogo savybės ($M=2,23$), lėšų stoka ($M=2,24$). Mokytojai teigia, kad didžiausios problemos, kurios iškyla išitraukiant į neformalųjį ugdymą tai: per didelis krūvis ($M=3,08$), nori mokiniai įdomesnės veiklos ($M=2,76$). Nedaugelis mokytojų teigia, kad mokiniams nenaudingi būreliai ($M=1,66$), netenkina vadovo veikla ($M=1,58$) arba tiesiog nebevyksta mokinio mėgstamas būrelis ($M=1,46$).

Mokykla kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą, ir pilietines vertybes, tai vaikai, kurie ugdomi susitapatindami su susaususiais, elgsis taip pat, internuos tas pačias vertybes. Tačiau mokykla taip pat gali lemti, jog nepilnametis pakryps į nusikalstamą kelią. Delinkventinio elgesio tikimybė padidėja, kai ir mokykla, ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų vaiką visuomenei priimtina kryptimi (Nepilnamečių institucija Lietuvoje, 1998).

Tėvų somėjimasis apie neformalųjį ugdymą (žr. 27 pav.).

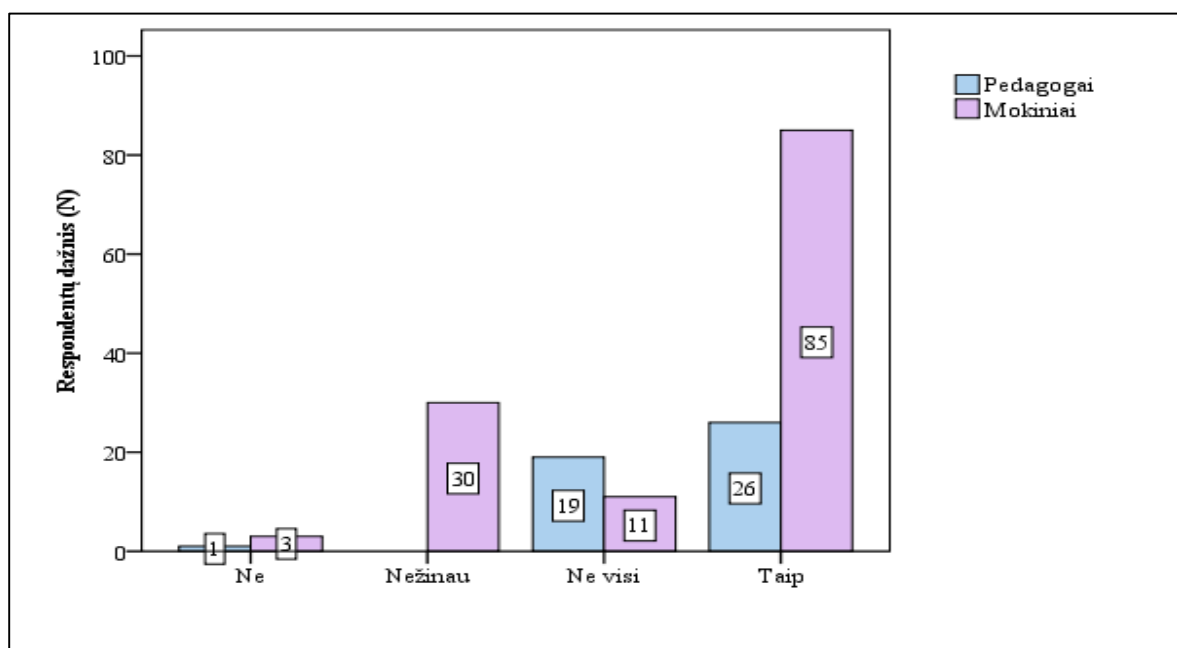

27 pav. Tėvų domėjimasis pie neformalųjį ugdymą

27 pav. matyti, kad tiek mokiniai, tiek mokytojai teigia, kad tėvai dažniausiai apie neformalųjį ugdymą pasiteirauja per susirinkimus, per atvirų durų dienas. Mažiausiai per internetą arba nesidomo mokinio neformaliuoju ugdymu, jo kokybe. Mokiniai teigia ($M=2,52$), kad grįžus namo iš užsiėmimų visada pasiteirauja tėvai apie jo lankomą veiklą.

Galima daryti išvadą, kad tėvai dažniausiai per susirinkimus pasiteirauja mokytojų, kaip jų vaikams sekasi vienoje ar kitoje veikloje, grįžus namo pasiteirauja apie lankomą užsiėmimą. Mano manymu, tėvai turėtų daugiau domėtis savo vaikais, jų neformaliuoju ugdymu, jo kokybės tobulinimu. Socialinis bendravimas yra nepaprastai svarbus. Norint suprasti vaiko sėkmės ar nesėkmių moksle priežastis, pasitaikančius nusižengimus, naudinga atkreipti dėmesį į jo santykius su bendraamžiais.

Ugdymo kokybė – sąlyginė sąvoka: kiekvienas, kas ja naudojasi, suteikia jai savo prasmę. Ši prasmė susijusi su atitinkamais žmogaus ir visuomenės poreikiais, lūkesčiais, polinkiais (S. Neifachas, 2007). Ugdymo kokybės ištekliai (žr.28 pav.)

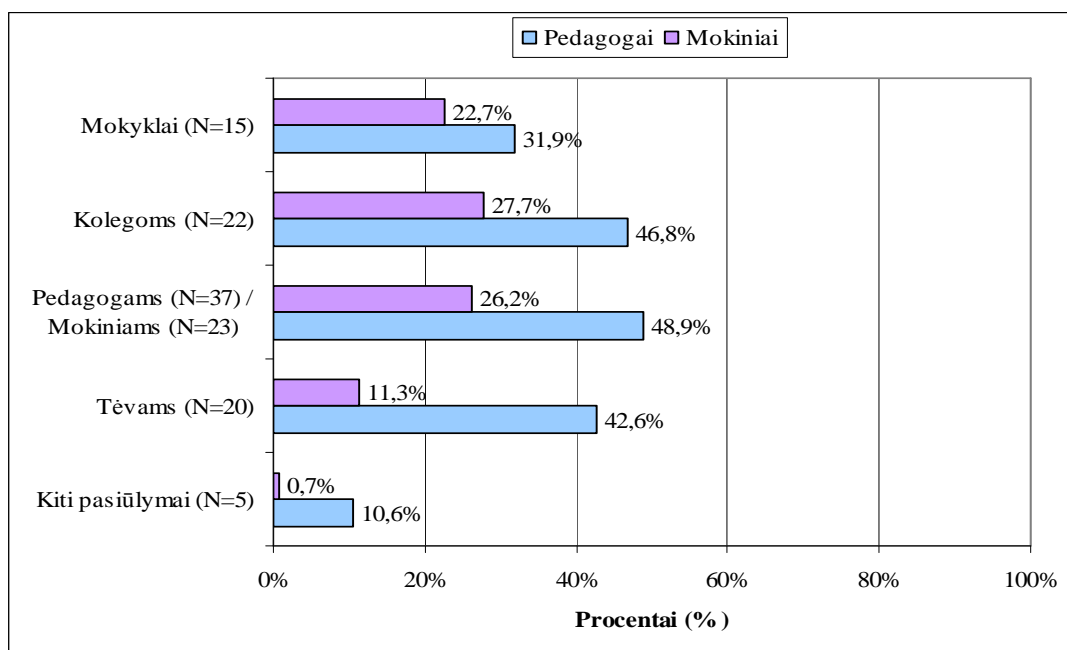

28 pav. Ugdymo kokybės ištekliai

Gautų duomenų pagrindu galime teigti, kad mokinius mokykloje esantys ištekliai užtikrina ugdymo kokybę (85%), nežino – (30%), ne visi – (11%). Mokytojai priešingai teigia, kad mokykloje esantys ištekliai ne visai užtikrina ugdymo kokybės (19%), atsakymui „taip“ pritarė (26%).

Galima daryti išvadą, kad reikia gerinti mokyklose ugdymo kokybę. P. Gudynas (2008) teigia, jog kokybės sąvoka kinta ir priklauso nuo aplinkybių. Bendrojo ugdymo kokybei svarbus ir švietimo įstaigų darbingumas, ir visų rūšių švietimo vartotojų poreikių tenkinimas. Šiuo metu Lietuvoje švietimo kokybės klausimas yra ypač aktualus, nes švietimo kokybė darosi vis svarbesnė, o vartotojų poreikiai sparčiai keičiasi. Tyrėjas mano, jog siekiant ugdymo kokybės labai svarbus aktyvus mokinių mokymasis, metakognityvinio mąstymo ugdymas, savo darbo reflektavimas.

Tiek formalus, tiek neformalus ugdymo įstaigų vadovybė turi organizuoti darbą taip, kad ugdytinis sugebėtų orientuotis šiuolaikiniame pasaulyje, pritaikyti savo žinias ir įgūdžius tolimesniame gyvenime. Būtina darbuotojams suteikti atsakomybę už kokybę. Pedagogai turi jaustis atsakingi už savo darbą, sugebėti pasiūlyti savo iškilusių problemų supratimą, o ne vien vykdyti vadovybės nurodymus (Fidler, 2006). Todėl labia svarbūs pedagogų ir mokinių pasiūlymai (žr. 29 pav.).

29 pav. **Pedagogų ir mokinių pasiūlymai**

Mokinių pasiūlymai buvo aiškūs, konkretūs pedagogams: *kantrybės, įdomesnių būrelių, metodų, daugiau renginių*. Mokyklai: *daugiau įvairesnių būrelių, renginių*. Kolegoms: *renkantis būrelius atsižvelgti į savo poreikius, interesus, o ne tik į draugų pasiūlymus, turėti savo nuomonę, rinktis kelius būrelius*. Tėvams: *supratingumo, palaikymo*.

Mokytojų pasiūlymai mokiniams: *didesnio noro, užsispyrimo renkantis savo mėgstamą užsiėmimą, tolerantiškumo, pagarbos mokytojams, savo bendraamžiams*. Mokyklai: *bendradarbiavimo su kitomis mokyklomis, daugiau seminarų*. Kolegoms: *naujovių ieškojimo, bendradarbiavimo su kolegomis, su mokiniais*. Tėvams: *domėtis vaikų veikla, juos skatinti rinktis kuo daugiau įvairesnių būrelių, bendradarbiavimo su mokytojais*.

Apibendrinant galima teigti, kad labai svarbus bendradarbiavimas, tiek mokytojų ir mokinių, tiek mokytojų ir tėvų, ir vaikų, vienas kito supratimas ir palaikymas.

IŠVADOS

- Neformalusis ugdymas – po pamokų vykstanti organizuota, kryptinga švietimo veikla, kurios paskirtis - padėti vaikui tapti asmenybe, gebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti problemas, aktyviai veikti visuomenėje ir prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos.
- Metodinės literatūros analizės metu išryškėjo, kad, organizuojant neformalųjį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, labai svarbu pasirinkti tinkamas ugdymo kryptis ir formas, sukurti palankią ugdymo(si) aplinką.
- Tyrimas patvirtino darbo pradžioje iškeltą hipotezę, kad tikėtina, kad šiuolaikinėje mokykloje kokybiškai organizuotas neformalusis ugdymas skatina mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą. Galima daryti išvadą, kad teigiamos mokytojo savybės žavi mokinius ir pačiam pedagogui padeda organizuoti mokinių neformalųjį ugdymą užtikrinant jo kokybės valdymą.
- Pagrindinės neformaliojo ugdymo kryptys bendrojo lavinimo mokykloje yra meninė, sportinė, pažintinė ir sociokultūrinė. Rinkdamasi ugdymo formas, mokykla turi sudaryti sąlygas mokinio savarankiškai laisvalaikio veiklai, kūrybiškumui, iniciatyvos plėtotei.
- Ne visada vaikai renkasi neformaliojo vaikų švietimo veiklas pagal savo individualius interesus, ko gero, dažniau jie renkasi užsiėmimus dėl kitų, išorinių, motyvų, bet ne dėl vidinio intereso. Individualius interesus apriboja tėvų ar mokytojų, tėvų ir mokytojų, taip pat institucijų galimybės ir interesai.
- Šiuo metu Lietuvoje švietimo kokybės klausimas yra ypač aktualus, nes švietimo kokybė darosi vis svarbesnė, o vartotojų poreikiai sparčiai keičiasi. Gautų duomenų pagrindu galime teigti, kad mokinius mokykloje esantys ištekliai užtikrina ugdymo kokybę, mokytojai priešingai teigia, kad mokykloje esantys ištekliai ne visai užtikrina ugdymo kokybę.
- Kokybiškas neformalusis ugdymas, patenkina mokinių poreikius ir interesus, sudaro galimybę aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.
- Neformalaus ugdymo sėkmė priklauso nuo pedagogų, organizuojančių šią veiklą, sugebėjimo apmąstyti kiekvienos ugdymo proceso dalies turinį, analizuoti savo darbą, numatyti veiklos perspektyvas. Svarbios pedagogų asmeninės ir profesinės savybės.
- Galima daryti išvadą, kad tėvai dažniausiai per susirinkimus pasiteirauja mokytojų, kaip jų vaikams sekasi vienoje ar kitoje veikloje, grįžus namo pasiteirauja apie lankomą užsiėmimą. Mano manymu, tėvai turėtų daugiau domėtis savo vaikais, jų neformaliuoju ugdymu, jo kokybės tobulinimu.

- Neformalaus ugdymo naudingumas taip pat priklauso nuo pedagogo gebėjimo bendradarbiauti su bendruomene ir mokinių tėvais.
- Respondentų duomenimis, kodėl dalyvauja neformaliajame ugdyme, atsakymai leidžia manyti, jog visiems dalyvavusiems trūksta savirealizacijos, yra didelis noras susirasti naujų draugų bei jaučia norą būti geriau suprastiems.

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS

Siūlomos rekomendacijos pedagogams mokinių neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimui mokyklose:

- Pedagogai turėtų išmokti reaguoti į mokinio poreikius, būti tolerantiškais, lanksčiais santykiuose su mokiniais.
- Mokyklose iširti mokinių poreikius neformaliojo ugdymo klausimais ir daugiau atsižvelgti į jų nuomonę bei pageidavimus.
- Didinti mokytojų kompetencijas neformaliojo ugdymo kokybės valdymo tobulinimui, kad veikla taptų įvairesnė, priimtinesnė moksleiviams.
- Gerinti santykius, kurti atvirumo, pasitikėjimo atmosferą.
- Atsižvelgiant į pedagogų galimybes bei finansines problemas, didinti būrelių įvairovę, jų skaičių.
- Ieškoti rėmėjų, kurie sutiktų prisidėti prie mokinių laisvalaikio organizavimo kokybės gerinimo.
- Suteikti mokiniams daugiau laisvės renkantis neformaliojo švietimo veiklas, didinti galimybes patiems inicijuoti jas.
- Pirmiausia vaikai turi jaustis saugūs, todėl jiems turi būti užtikrinamos geros sąlygos saugiai funkcionuoti tarp dviejų, formaliojo ir neformaliojo, švietimo sistemų.
- Būtina kurti neformaliojo švietimo informacinę duomenų bazę, kurios tikslas būtų fiksuoti kiekvieno vaiko lankomumą neformaliojo švietimo sistemoje.
- Būtina tobulinti neformaliojo švietimo veiklų finansavimo tvarką, kad mokinio krepšelyje numatytos lėšos neformaliajam švietimui netaptų manipuliacijos objektu ir iš tikro būtų skirtos neformaliajam švietimui.
- Taikyti daugiau aktyviojo mokymosi metodų.
- Į neformaliojo vaikų švietimo organizavimą ir veiklas įtraukti tėvus.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė K. (2000). *Rekreacijos įvadas*. PHARE.
2. *2007-2008 mokslo metų bendrieji ugdymo planai* (2007). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
3. *2008-2009 mokslo metų bendrieji ugdymo planai* (2008). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
4. Baranauskienė T. (2001). Pradinė mokykla ir šeima. *Mokykla*, 4, p. 20-23.
5. Barkauskaitė M. (2001) Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Vilnius: VPU.
6. Blank-Mathieu M. (2003). *Kuo skiriasi mergaitės ir berniukai*. Kaunas: Šviesa.
7. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai* (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
8. Bendaravičiūtė G. (2002). Pedagoogo asmenybės svarba ugdant vaikų kūrybiškumą. *Mokslinė konferencija Mokytojo asmenybė ir specialiųjų poreikių mokinių kūrybiškumo ugdymas*, p. 22. Šiauliai.
9. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
10. Dapkienė S., Dapkus A. (2002). Klasės auklėtojai ir tėvai – vaikų laisvalaikio organizatoriai. *Papildomas ugdymas II*. Šiauliai.
11. Dapkienė S. (1998). *Papildomo ugdymo formos*. Šiauliai: UAB Litera.
12. Dapkienė S. (2002). *Papildomo ugdymo formos*. Šiauliai: UAB Litera.
13. Davies B., Ellison L. (2006). *Naujoji strateginė kryptis ir mokyklos plėtra*. Vilnius: Homo liber.
14. Dainauskienė E. (2001). Dialogas su tėvais. *Specialioji mokykla. Praeitis, dabartis, ateitis*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p. 29-31). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Dzenuškaitė S. (1991). Mokinių nepamokinės veiklos tobulinimas. Vilnius: PMTI.
16. Galdikienė A. (Red.) (1993). *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
17. Gudynas, P. (2008). *Ugdymo kokybės samprata ir kokybės problemos*. Vilnius: Švietimo plėtros centras.
18. Grevienė D. (2006). Mokymo ir mokymosi aplinka: vaidmenys ir lūkesčiai. *Žvirblių takas* 6. (žiūrėta: 2009-10-15). Prieiga per internetą: http://www.gimtasizodis.lt/arch_zrn.zt.htm
19. Grabauskienė D. (1994). Pradinukų mokytojas. *Pradinukų ugdymas*. Šiauliai.

20. Grakauskaitė – Karkockienė D. (2002). *Kūrybos psichologija*. Vilnius.
21. Grinevičienė N. (2004). Mokytojų požiūris į žaidimus pradinėse klasėse. *Respublikinė mokslinė praktinė konferencija. Pradinė mokykla: ugdymo turinys ir socialinė integracija*. Klaipėda, p.15-19.
22. Grinevičienė, N. (2000). *Mokinių laisvalaikio ir papildomo ugdymo prioritetai*. Klaipėda.
23. Ivanauskienė F. (2000). *Individualioji klasės auklėtojo veiklos programa*. Šiauliai.
24. Ischta Lehmann (2009). *Motyvacija. Kaip tėvai galėtų padėti savo vaikams*. Vilnius: Gimtasis žodis.
25. Indrašienė V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, socialinės pedagogikos katedra.
26. Hopper W (2006). S, Z, Looby AR, Ryanas ET, Penetar DM Palmer CM, Lukas SE
27. Jonaitienė A., Volodka H. (2001). Papildomojo ugdymo būklė Šiaulių miesto mokyklų pradinėse klasėse//Socialinis ugdymas: situacija ir perspektyvos. *Respublikinė mokslinė praktinė konferencija, P. 58-64.* Šiauliai.
28. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas.
29. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
30. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: IĮ „Petro ofsetas“.
31. Juodaitytė A. Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė koncepcija: „laisvojo“ ugdymo kontekstas. *Pedagogika*, 70, 2004.
32. Kasiulis J., Barvydienė V. (2001). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas.
33. Kvieskienė G. (Sud.). (1996). *Laisvalaikio kultūra*. Vilnius.
34. Kvieskienė G. *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: VPU, 2005.
35. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika. Įvadas į socialinę pedagogiką. Mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
36. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. (Žiūrėta: 2009-09-01). Prieiga per internetą: www.lzuu.lt/file.doc?id=24118
37. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
38. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
39. Kauno miesto vaikų neformalaus ugdymo koncepcija (Žiūrėta: 2009-10-18). Prieiga internetą: [www.kaunas.lt/files/688/KONCEPCIJA%20\(3\).doc](http://www.kaunas.lt/files/688/KONCEPCIJA%20(3).doc)

40. Kublickienė L (2001). *Laisvalaikio sociologija*. Vilnius.
41. Kučinskas, V., Kučinskienė, M. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje. Klaipėda: KU leidykla*.
42. Lepeškienė V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: valstybinis leidybos centras.
43. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
44. Lietuvos švietimo koncepcija. (1992). Prieiga internetu <http://www.smm.lt/strategija/> (žiūrėta: 2009-02-12).
45. Luobikienė R. (2002). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
46. Linkaitytė G. M., Lukšytė, D. (2008). *Andragoginė vadyba ir institucijų plėtra*. Vilnius: poligrafijos centras Progretus.
47. LR Švietimo įstatymas. (2003). *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28).
48. Ramanekienė I. (2002). Papildomojo ugdymo šiandiena ir galbūt rytdiena. *Papildomas ugdymas II. Šiauliai*.
49. Rajeckas, V. (2004). *Pedagogikos pagrindai. Studijų knyga*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
50. Rogers A. Non-formal Education – Flexible Schooling Or Participatory Education? Springer, 2005.
51. Ruškus J, Žvirdauskas D, Stanišauskienė V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Mokslo studija*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
52. Robichaud M. G. R. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Vilnius: Baltų lankų leidykla.
53. Merkys, G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai: ŠPI techninis centras.
54. Mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime. (2008). Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/MOKINIAI_DALYVAUJANTYS_NEFORMALIAJAME_SVIETIME_2008.pdf (žiūrėta: 2009-11-14).
55. Mokytojo profesinių kompetencijų plėtotės vertinimo prielaidos. (2006). Prieiga internetu: <https://fcis.vdu.lt/> (žiūrėta: 2009-11-04).
56. Morkūnienė J. (1995). *Humanizmas. Filosofinės teorijos metmenys*. Vilnius: Baltic ECO leidybos centras.
57. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-2695. (2005). *Valstybės žinios*, 2006, Nr.4-115 (2006-01-12).

58. Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir tikslingumas. Tyrimo ataskaita. (2006). Prieigainternetu:http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/NVS_sanaudos_ir_prieinamumas_ataskaita.pdf (žiūrėta: 2009-09-27).
59. Neifachas S. (2007). *Priešmokyklinė ugdymo kokybės vadyba: vadovavimas ugdymo programos rengimo strategijai*. Vilnius: Ciklonas.
60. Ozman H. A., Craver S. M. (1996). *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
61. Pasaulis vaikui: Ugdymo realijos ir perspektyvos (2006). Mokslo straipsniai, parengti 2006 m. gegužės 18-19 d. VPU vykusios tarptautinės tęstinės mokslinės konferencijos pranešimų pagrindu. I-II dalys.
62. Pivorienė R. V., Sturlienė N. (2003). *Klasės vadovo ABC. Darbas su mokiniais*. Vilnius: Efrata.
63. *Tarptautinių žodžių žodynas* (1985). Kaunas: K. Požėlos spaustuvė.
64. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (2002). Vilnius.
65. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
66. *Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija* (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
67. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. (2000). *Situacijos analizė ir Metodinės rekomendacijos*. Vilnius.
68. Vitkienė E. (Sud.). (2002). *Rekreacija*. Klaipėda.
69. Žadeikaitė L., Kvieskienė G. (Sud.). (1996). *Bendravimas laisvalaikiu. Laisvalaikio kultūra*. Vilnius. P.15-19.
70. Želvys R. (1995). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
71. Želvys, R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.